

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/58743> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Brink, Yannick Nelson van den

Title: Voorlopige hechtenis in het Nederlandse jeugdstrafrecht : wet en praktijk in het licht van internationale en Europese kinder- en mensenrechten

Date: 2018-01-25

6 Methoden en uitvoering van het empirische onderzoek

6.1 INLEIDING

In het inleidende hoofdstuk is reeds uiteengezet dat in dit onderzoek gebruik is gemaakt van kwalitatieve empirische onderzoeksmethoden (lees: observaties tijdens voorgeleidingen en raadkamerzittingen en semigestructureerde interviews) om inzicht te krijgen in de toepassingspraktijk van voorlopige hechtenis van minderjarigen in Nederland.¹ In het onderhavige hoofdstuk volgt een uitgebreidere beschrijving van de voorbereiding en uitvoering van het empirische onderzoek en een reflectie op de gebruikte onderzoeksmethoden. Zoals Boeije stelt, draagt een uitvoerige beschrijving en verantwoording van de gehanteerde empirische onderzoeksmethoden bij aan de kwaliteit van het onderzoek en de bevindingen die daaruit voortvloeien.²

In het navolgende wordt eerst aandacht besteed aan de voorbereiding van het empirische onderzoek, waaronder het verkrijgen van de vereiste toestemmingen (par. 6.2) en het maken van selecties van de onderzoekssubjecten (par. 6.3). Voorts volgt een uitgebreide beschrijving van, en reflectie op de uitvoering van de observaties (par. 6.4) en de interviews (par. 6.5). Vervolgens wordt inzicht gegeven in de wijze waarop de verzamelde data is geanalyseerd (par. 6.6) en wordt gereflecteerd op de methodologische kwaliteit van het onderzoek (par. 6.7). Daarna wordt nog kort stilgestaan bij een ethisch (en juridisch) dilemma dat besloten ligt in het onderhavige onderzoek, namelijk de spanning tussen transparantie en vertrouwelijkheid van de data en bevindingen (par. 6.8). Het hoofdstuk wordt afgesloten met een korte schets van de ontwikkelingen op wetgevings- en beleidsniveau die zich gedurende het empirische onderzoek hebben voorgedaan in de voorlopige hechtenispraktijk van minderjarigen en daarmee relevant zijn voor de context waarbinnen het onderzoek heeft plaatsgevonden (par. 6.9).

6.2 TOEGANG

Voorgeleidingen en raadkamerzittingen zijn niet voor publiek toegankelijk. Het zijn besloten zittingen, waarbij in beginsel enkel de bij het proces betrokken actoren aanwezig zijn. Aan het uitgangspunt van 'gesloten deu-

1 Zie paragraaf 1.6.3.

2 Boeije 2010, p. 168, ook aangehaald in Rap 2013, p. 19.

ren' wordt nog eens extra belang gehecht als het gaat om strafzaken van minderjarige verdachten.³ Om het observatieonderzoek te kunnen uitvoeren was het dan ook nodig dat de onderzoeker 'bijzondere toegang' zou worden verleend. Hiervoor is eerst formeel toestemming gevraagd aan, en verleend door de Raad voor de Rechtspraak en het Landelijk Overleg Vakinhoud Strafrecht (LOVS).⁴ Vervolgens is per geselecteerde rechtbank toestemming verkregen van de voorzitters van de teams die binnen de rechtbank verantwoordelijk zijn voor het behandelen van voorgeleidingen en raadkamerzittingen van minderjarigen. Uiteindelijk ligt de beslissing om 'bijzondere toegang' te verlenen tot een voorgeleiding of raadkamerzitting evenwel bij de rechter-commissaris of voorzitter van de raadkamer. Deze bijzondere toegang is steeds verleend, waarbij sommige rechters wel het voorbehoud maakten dat de verdachte en zijn raadsman hier ook mee akkoord moesten gaan. De bijzondere toegang die de voorzitters van de raadkamers steeds hebben verleend omvatte ook toegang tot het raadkameroverleg, waar de drie rechters beraadslagen over de beslissing over de voorlopige hechtenis. Het raadkameroverleg is doorgaans uitsluitend toegankelijk voor de drie raadkamerrechters en de griffier en wat aldaar wordt besproken is geheim. Om deze reden is de onderzoeker (meermaals) beëdigd als buitengriffier.

De toestemming van de Raad voor de Rechtspraak, het LOVS en de teamvoorzitters van de rechtbanken omvatte ook de permissie om per rechtbank drie tot vijf rechters te interviewen. Voor de interviews met de officieren van justitie en professionals van de Raad voor de Kinderbescherming, justitiële jeugdinrichtingen en jeugdreclassering zijn formele toestemmingen aangevraagd en verkregen van respectievelijk het College van Procureurs-Generaal, het Landelijk Bureau van de Raad voor de Kinderbescherming, Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) en verschillende gecertificeerde instellingen. Evenals de Raad voor de Rechtspraak, hanteren deze organisaties een formele procedure voor het beoordelen van onderzoeksaanvragen die strekken tot het verrichten van onderzoek binnen hun organisatie. Dergelijke procedures kunnen weliswaar tijdrovend zijn, maar hebben als voordeel dat de 'gatekeepers'⁵ van meet af aan bekend zijn. Een formele verkregen toestemming kan het bovendien voor de onderzoeker eenvoudiger maken om het vertrouwen te winnen van personen die werkzaam zijn in de organisatie die de toestemming heeft verleend, hetgeen de bereidheid kan vergroten

3 Ook de inhoudelijke behandeling van de strafzaak ter zitting vindt in jeugdstrafzaken in beginsel achter gesloten deuren plaats (art. 495b Sv). Dit uitgangspunt geldt al sinds de invoering van de Kinderwetten in 1905 en beoogt minderjarige verdachten te beschermen tegen stigmatisering. Zie: *Kamerstukken II 1897-1898*, 219, nr. 3, p. 14 en 20, aangehaald in *Uit Beijerse 2017*, p. 188 e.v.

4 Het LOVS betreft een periodiek overleg, waarbij alle afdelingen Strafrecht van de rechtbanken en gerechtshoven zijn vertegenwoordigd.

5 'Gatekeepers' kunnen worden gedefinieerd als "those individuals (...) that have the power to grant or withhold access to people or situations for the purpose of research". Zie: *Burgess 1984*, p. 48, aangehaald in: *Noaks & Wincup 2004*, p. 56.

om mee te werken aan het onderzoek.⁶ Zodra de procedures eenmaal waren doorlopen, heeft de onderzoeker in het onderhavige onderzoek weinig grote obstakels meer ervaren met betrekking tot de toegang tot voorgeleidingen en raadkamerzittingen, noch met betrekking tot de toegang tot respondenten voor interviews. Tot slot zijn ook interviews afgenomen met advocaten. Vanwege de zelfstandige positie van de advocaat, konden zij rechtstreeks worden benaderd met een verzoek om mee te werken aan een interview.

6.3 SELECTIE

Nadat de toestemmingen voor het onderzoek waren verkregen, zijn selecties gemaakt van de in het onderzoek te betrekken rechtbanken (par. 6.3.1), van (het aantal) zaken voor observaties (par. 6.3.2) en van de (aantallen) respondenten voor de interviews (par. 6.3.3).

6.3.1 Selectie rechtbanken

In dit onderzoek zijn vijf rechtbanken geselecteerd om het observatieonderzoek en de interviews met rechters te verrichten: Rechtbank Amsterdam, Rechtbank Den Haag, Rechtbank Midden-Nederland (locatie Lelystad), Rechtbank Overijssel (locatie Almelo) en Rechtbank Zeeland-West-Brabant (locatie Breda). Deze selectie is gemaakt door middel van *'purposeful sampling'*,⁷ hetgeen in het onderhavige onderzoek inhoudt dat de rechtbanken op basis van een drietal criteria zijn geselecteerd met als doel om een gevarieerde sample van rechtbanken samen te stellen. Beoogd is om – binnen de grenzen van de selectie – een zo groot mogelijke variëteit van rechtbanken en praktijken vertegenwoordigd te hebben in het sample om een breed beeld te kunnen krijgen van de voorlopige hechtenispraktijk in het Nederlandse jeugdstrafrecht. Dit sluit aan bij wat Patton kwalificeert als *'maximum variation sampling'*;⁸ een strategie die een grote heterogeniteit binnen een relatief klein sample niet als een zwakte, maar juist als een kracht beschouwt, omdat gemeenschappelijke patronen die naar voren komen uit een zeer gevarieerde sample bijzonder waardevol kunnen zijn om vat te krijgen op de belangrijkste (gedeelde) ervaringen en dynamieken binnen de onderzochte praktijken.⁹ Wel moet worden benadrukt dat de variëteit van de geselecteerde rechtbanken niet impliceert dat deze selectie een representatief beeld geeft

6 Vgl. Noaks & Wincup (2004, p. 63) die er terecht op wijzen dat fysieke toegang weliswaar een voorwaarde, maar geen garantie is voor sociale toegang tot de onderzoekssubjecten.

7 Patton 1990.

8 *'Maximum variation sampling'* wordt door Patton (1990) beschouwd als een vorm van *'purposeful sampling'*.

9 Patton 1990, p. 172.

van de voorlopige hechtenispraktijk van minderjarigen bij alle rechtbanken in Nederland.

De selectie van rechtbanken is gemaakt op basis van drie criteria: (1) de ligging van de rechtbank, (2) de instroom van minderjarige verdachten in voorlopige hechtenis bij de rechtbank¹⁰ en (3) de interne organisatie van de rechtbank. Het eerste criterium moet een zekere geografische spreiding van de geselecteerde rechtbanken waarborgen, om te voorkomen dat bijvoorbeeld enkel rechtbanken die zijn gelegen in grote steden in de Randstad in het onderzoek worden betrokken. Het tweede criterium moet waarborgen dat niet enkel 'grote' rechtbanken met een, gelet op de instroomcijfers, relatief drukke voorlopige hechtenispraktijk van minderjarigen in het onderzoek worden betrokken, maar ook 'kleinere' rechtbanken met een minder drukke voorlopige hechtenispraktijk. Tegelijkertijd beoogt dit criterium ervoor te zorgen dat alleen rechtbanken worden geselecteerd waarbij er in elk geval wel met enige regelmaat gebruik wordt gemaakt van voorlopige hechtenis van een minderjarige verdachte.¹¹ Het derde criterium vloeit voort uit de verschillen in de interne organisatie van rechtbanken als het gaat om de 'teams' van rechters die verantwoordelijk zijn voor de voorgeleidingen en raadkamerzittingen van minderjarige verdachten.¹² Zo worden voorgeleidingen van minderjarigen bij sommige rechtbanken behandeld door (kinder)rechters-commissarissen die onderdeel zijn van het team Jeugdrecht¹³, terwijl in andere rechtbanken de rechters-commissarissen van het Kabinet RC verantwoordelijk zijn voor het behandelen van de voorgeleidingen van minderjarige verdachten. Voorts worden de raadkamerzittingen van minderjarigen bij sommige rechtbanken behandeld door rechters van team Jeugdrecht, terwijl de raadkamer in andere rechtbanken bestaat uit een kinderrecht, aangevuld met twee rechters uit het team Strafrecht (zie hierover par. 7.2.1). In het onderhavige onderzoek is op basis van deze criteria een gevarieerde sample van rechtbanken samengesteld (zie bijlage 1).

6.3.2 Selectie zaken voor observaties

Bij aanvang van het onderzoek was het voornemen van de onderzoeker om bij elk van de geselecteerde rechtbanken twee maanden onderzoek te doen. Beoogd was om per rechtbank twintig voorgeleidingen van minderjarige verdachten en achtmaal de wekelijkse zittingsdag van de raadkamer gevangenhouding voor jeugdzaken bij te wonen, alsook interviews af te nemen

10 De hiervoor gehanteerde cijfers hebben betrekking op arrondissementsparketten in 2012. Zie bijlage 1.

11 Een arrondissementsparket zoals Assen, waarin in het jaar 2012 slechts in twaalf jeugdzaken voorlopige hechtenis is bevolen en ten uitvoer gelegd, leent zich niet goed voor een onderzoek naar voorlopige hechtenis van minderjarigen.

12 De informatie over de interne organisatie van de rechtbanken die is gebruikt in de selectie is gebaseerd op telefonische navraag bij de rechtbanken in juli 2013.

13 Onder 'Team Jeugdrecht' wordt tevens verstaan 'Team Familie- en Jeugdzaken' en 'Team Familie en Jeugd en BOPZ'.

met drie tot vijf rechters. Deze aantallen waren, na overleg met verschillende deskundigen uit de wetenschap en de rechtspraak, gekozen op basis van de inschatting dat deze aantallen zouden volstaan om een beeld te verkrijgen van de voorlopige hechtenispraktijk van minderjarigen in de betreffende rechtbanken. Ook speelde hierbij een rol dat – ingevolge het beleid van de Raad voor de Rechtspraak – de belasting die onderzoek met zich brengt voor de rechtbanken enigszins binnen de perken moet blijven.¹⁴ Verder was ook de praktische haalbaarheid van de uitvoering van het onderzoek – qua planning, tijdsinvestering en kosten – een relevante factor bij het bepalen van de grootte van het sample van de te observeren voorgeleidingen en raadkamerzittingen.

Tijdens het onderzoek bleek het bijwonen van twintig voorgeleidingen zelfs bij de ‘grote rechtbanken’ (Amsterdam en Den Haag) veel meer tijd te kosten dan vooraf gepland. De oorzaak hiervan was gelegen in het beperkte aantal minderjarigen dat werd voorgeleid, in combinatie met de omstandigheid dat de onderzoeker, vanwege andere werkzaamheden, niet te allen tijde beschikbaar was om voorgeleidingen te kunnen bijwonen. Nu voorgeleidingen van minderjarigen bij de ‘kleinere’ rechtbanken (Almelo, Breda en Lelystad) nog minder frequent voorkwamen, heeft de onderzoeker, in overleg met zijn promotoren en de Raad voor de Rechtspraak, besloten om bij deze rechtbanken niet twintig, maar tien voorgeleidingen van minderjarigen bij te wonen. Voorts brengt de strategie van het bijwonen van acht aansluitende zittingsdagen met zich dat de aantallen geobserveerde raadkamerzittingen per rechtbank afwijkend zijn. De ‘grote’ rechtbanken hebben immers wekelijks aanzienlijk meer raadkamerzittingen dan de ‘kleinere’ rechtbanken. Deze ongelijke aantallen van geobserveerde voorgeleidingen en raadkamerzittingen weerspiegelen echter ook de realiteit, in die zin dat ‘grote’ rechtbanken een groter aandeel hebben in de Nederlandse voorlopige hechtenispraktijk dan de ‘kleine’ rechtbanken (zie tabel 6.1 voor een overzicht).

14 De Raad voor de Rechtspraak ziet erop toe dat rechtbanken niet onevenredig zwaar belast worden met onderzoeken om ervoor te waken dat rechters en overig personeel van rechtbanken hierdoor niet in hun dagelijkse werkzaamheden worden belemmerd.

Tabel 6.1: Overzicht van geobserveerde voorgeleidingen en raadkamerzittingen per rechtbank

	Rechtbank Amsterdam	Rechtbank Den Haag	Rechtbank Midden- Nederland (Lelystad) ¹⁵	Rechtbank Overijssel (Almelo) ¹⁶	Rb. Zeeland- West- Brabant (Breda)	Totaal
Voorgeleidingen	20	20	10	10	10	70
Raadkamerzittingen	46	61	17	10	21	155
Totaal	66	81	27	20	31	225

Bij veruit de meeste geobserveerde voorgeleidingen en raadkamerzittingen (N=201¹⁷) moest de rechter-commissaris of raadkamer beslissen over een vordering van de officier van justitie tot inbewaringstelling of (verlenging van de) gevangenhouding van de verdachte (zie tabel 6.2). Tijdens een aantal bijgewoonde voorgeleidingen en/of raadkamerzittingen is er beslist over een (tussentijds) verzoek van de advocaat tot schorsing van de voorlopige hechtenis of tot wijzigig van de schorsingsvoorwaarden, een vordering van de officier van justitie tot opheffing van de schorsing van de voorlopige hechtenis of over een appel dat is ingesteld door het Openbaar Ministerie tegen de afwijzing van de vordering tot inbewaringstelling. Bij één bijgewoonde voorgeleiding had de officier van justitie op het laatste moment de vordering tot inbewaringstelling (telefonisch) ingetrokken en besloten om over te gaan tot verlenging van de inverzekeringstelling, waardoor de voorgeleiding uiteindelijk een 'kale' toetsing van de rechtmatigheid van de inverzekeringstelling betrof.¹⁸

15 Een klein aantal voorgeleidingen en raadkamerzittingen die formeel door de Rechtbank Midden-Nederland, locatie Lelystad, werden behandeld, vond feitelijk plaats op de locatie Utrecht.

16 In Almelo zijn, naast de voorgeleidingen (N=10) en raadkamerzittingen (N=10) die door de onderzoeker zijn geobserveerd, van drie voorgeleidingen en één raadkamerzitting de verslaglegging, het dossier en de beschikking bestudeerd en doorgesproken met de rechter die de beslissing heeft genomen. Deze vier zaken zijn echter niet opgenomen in de tabel, omdat de onderzoeker niet in persoon aanwezig is geweest bij de betreffende voorgeleidingen en raadkamerzitting.

17 Lees: $64 + 90 + 33 + 14 = 201$ zittingen. Zie tabel 6.2.

18 Tijdens deze voorgeleiding stelde de advocaat dat de inverzekeringstelling in de vorm van huisarrest ten uitvoer zou moeten worden gelegd en dat de inverzekeringstelling anders onrechtmatig zou zijn. De rechter-commissaris was het inhoudelijk niet oneens met de advocaat, maar besliste uiteindelijk dat de toetsing van de inverzekeringstelling een terughoudende toets is en dat het aan de officier van justitie is om te beslissen over de plaats van de tenuitvoerlegging van de inverzekeringstelling (Voorgeleiding 55).

Tabel 6.2: Overzicht van geobserveerde voorgeleidingen en raadkamerzittingen naar type beslissing

Voorgeleidingen bij de rechter-commissaris	
Vordering inbewaringstelling	64
Vordering opheffing schorsing	5
'Kale' toetsing in verzekeringstelling	1
Totaal voorgeleidingen	70
Raadkamerzittingen	
Vordering gevangenhouding	90
Vordering verlenging gevangenhouding	33
Vordering tweede verlenging gevangenhouding	14
Tussentijds verzoek van advocaat om schorsing	13
Verzoek van advocaat om wijziging schorsingsvoorwaarden	1
Vordering opheffing schorsing	2
Appèl van OM tegen afwijzing vordering inbewaringstelling	2
Totaal raadkamerzittingen	155
Totaal	225

Zie bijlage 2 voor een overzicht van de genomen beslissingen.

De voorgeleidingen en raadkamerzittingen die zijn geobserveerd, zijn niet geselecteerd, maar zijn afhankelijk geweest van de zaken die in de betreffende periode bij de betreffende rechtbank langskwamen en van de beschikbaarheid van de onderzoeker (zie par. 6.4). De geobserveerde voorgeleidingen en raadkamerzittingen kunnen niet worden beschouwd als representatief voor alle voorgeleidingen en raadkamerzittingen van jeugdigen bij de betreffende rechtbanken.

6.3.2.1 Kenmerken van de geobserveerde zaken

De 225 voorgeleidingen en raadkamerzittingen die in het kader van het onderhavige onderzoek zijn geobserveerd, worden erdoor gekenmerkt dat de verdachten overwegend jongens betreffen en ten tijde van de voorgeleiding of raadkamerzitting een gemiddelde leeftijd hebben van 16 jaar en 5 maanden. Een aantal verdachten wordt vervolgd voor een strafbaar feit die zij als minderjarige zouden hebben gepleegd, maar is op het moment van de voorgeleiding of raadkamerzitting reeds meerderjarig geworden. Ongeveer een derde van de verdachten heeft op het moment van de voorgeleiding of raadkamerzitting nog geen justitiële documentatie en kan daarmee worden aangeduid als 'first offender', terwijl bijna tweederde van de verdachten al wel justitiële documentatie heeft opgebouwd. Kijkend naar het zwaarste strafbare feit op de vordering tot voorlopige hechtenis, betreft de meest voorkomende verdenking een vermogensdelict waarbij gebruik is gemaakt van geweld tegen een persoon (vgl. art. 312 Sr en art. 317 Sr). Bij meer dan de helft van de geobserveerde voorgeleidingen en raadkamerzittingen ont-

kent de verdachte dat hij zich schuldig heeft gemaakt aan het strafbare feit waarvan hij wordt verdacht of zwijgt hierover. Hier staat tegenover dat bij iets meer dan een kwart van de geobserveerde voorgeleidingen en raadkamerzittingen de verdachte (reeds) een volledig bekennende verklaring heeft afgelegd.

In tabel 6.3 is een overzicht weergegeven van een aantal basiskennmerken van de geobserveerde voorgeleidingen en raadkamerzittingen. Hierbij moet worden benadrukt dat de deze cijfers zich slecht lenen voor generalisatie. De tabel beoogt uitsluitend een beeld te geven van de kenmerken van de 225 geobserveerde voorgeleidingen en raadkamerzittingen; de daarin weergegeven cijfers hebben niet per se betrekking op unieke verdachten.¹⁹

Tabel 6.3: Kenmerken van geobserveerde voorgeleidingen en raadkamerzittingen

Kenmerken verdachte	Voorgeleidingen en raadkamerzittingen (N=225)
<i>Leeftijd:</i>	
12-13 jaar	0,9% (2)
14-15 jaar	19,6% (44)
16-17 jaar	67,1% (151)
≥18 jaar	12,4% (28)
<i>Geslacht:</i>	
Man	96,4% (217)
Vrouw	3,6% (8)
<i>Justitiële documentatie:</i>	
Geen documentatie (first offender)	32,4% (73)
Wel documentatie	63,6% (143)
Onbekend	4,0% (9)
<i>Verdenking:</i>	
Gewelddelict	16,0% (36)
Vermogensdelict met geweld	43,5% (98)
Vermogensdelict zonder geweld	32,9% (74)
Zedendelict	3,1% (7)
Overig	3,6% (8)
Onbekend ²⁰	0,9% (2)

19 Als een verdachte in één en dezelfde strafzaak voor zowel de rechter-commissaris als de raadkamer heeft moeten verschijnen en de voorgeleiding en raadkamerzitting zijn beide door de onderzoeker geobserveerd, dan komt deze verdachte tweemaal voor in tabel 6.3.

20 Bij twee geobserveerde zittingen was de verdenking niet bekend bij de onderzoeker. Dit betrof zittingen waarbij een vordering tot opheffing van de schorsing of een verzoek tot schorsing werd behandeld en waarbij de onderliggende verdenking niet aan de orde is gekomen en de onderzoeker geen gelegenheid heeft gehad om dit bij de rechter na te vragen.

<i>Proceshouding:</i>	
Bekennen	27,1% (61)
Ontkennen/zwijgen	52,9% (119)
Deels bekennen, deels ontkennen/zwijgen	13,8% (31)
Onbekend	6,2% (14)

Zie bijlage 3 voor een operationalisering van de in deze tabel weergegeven kenmerken.²¹

6.3.3 Selectie respondenten voor interviews

De rechters die hebben meegewerkt aan een interview zijn niet allemaal door de onderzoeker geselecteerd. Bij de meeste rechtbanken werd door de teamvoorzitter een interne oproep gedaan aan rechters om mee te werken aan een interview. Bij de kleinere rechtbanken zijn de vaste rechters die de voorgeleidingen en raatkamerzittingen van minderjarigen behandelen soms ook persoonlijk benaderd door de onderzoeker na afloop van een bijgewoonde voorgeleiding of raatkamerzitting. Uiteindelijk heeft dit geresulteerd in twintig rechters die hebben meegewerkt aan een interview. Het voornemen om tenminste drie rechters per rechtbank te interviewen is op één rechtbank na gerealiseerd. Bij elke rechtbank is ten minste één rechter-commissaris en één raatkamerrechter geïnterviewd (zie tabellen 6.4 en 6.5).

Ook zijn interviews afgenomen met andere professionele actoren die een rol vervullen in de voorlopige hechtenispraktijk van minderjarigen, te weten officieren van justitie, advocaten en professionals van de Raad voor de Kinderbescherming, jeugdreclassering en justitiële jeugdinrichtingen. Er is voor gekozen om per actor tien interviews af te nemen, zoveel mogelijk gelijkelijk verdeeld over de vijf arrondissementen die in het onderhavige onderzoek zijn betrokken (bij voorkeur twee interviews per actor per arrondissement).²² Dit voornemen is grotendeels gerealiseerd (zie wederom tabellen 6.4 en 6.5). De keuze om zes verschillende actoren als respondenten in het onderzoek te betrekken, heeft wel als consequentie gehad dat een vrij beperkt aantal interviews per actor is afgenomen.²³ Tegelijkertijd maken de interviews met zes verschillende actoren het mogelijk om de voorlopige hechtenispraktijk vanuit zes verschillende perspectieven te belichten en een beeld te krijgen van de bredere dynamiek van deze praktijk (zie par. 1.6.3).

21 Het kenmerk 'afkomst' (lees: geboorteland verdachte/ouders) is uiteindelijk niet verwerkt in deze tabel. Doordat niet in elke zaak inzage in het dossier is verkregen en deze informatie in de dossiers die wel zijn ingezien vaak niet is gevonden, is de validiteit en betrouwbaarheid van de meting van deze variabele te laag.

22 De selectie van respondenten die werkzaam zijn bij een justitiële jeugdinrichting wijkt hiervan af. Zie de toelichting bij tabel 6.4.

23 Een groter aantal interviews (totale N=71) is door de onderzoeker, in samenspraak met zijn promotoren, niet haalbaar geacht, gelet op de tijd en de kosten die gepaard gaan met het afnemen en uitwerken van interviews. Voorts wordt in de literatuur ook wel gesteld dat ervoor moet worden gewaakt dat een kwalitatieve dataset zodanig omvangrijk wordt dat deze data vrijwel niet meer te analyseren zijn (vgl. Mortelmans 2016, p. 121-123).

Tabel 6.4: Overzicht van het aantal interviews per actor per arrondissement/rechtbank

	Amsterdam	Den Haag	Midden-Nederland (Lelystad)	Overijssel (Almelo)	Zeeland-West Brabant (Breda)	Totaal
Rechtbank	5	6	3	4	2	20
OM	2	3	3	1	1	10
Advocatuur ²⁴	2	2	2	2	2	10
RvdK	2	2	2	3	2	11
Jeugdreclassering	2	2	2	2	2	10
JJI ²⁵	2	2	2*	2	2*	10
Totaal	15	17	14	14	11	71

* Zie onderstaande noot 25.

Evenals de meeste geïnterviewde rechters, zijn de geïnterviewde officieren van justitie en professionals van de Raad voor de Kinderbescherming, jeugdreclassering en justitiële jeugdinrichting niet door de onderzoeker geselecteerd; de onderzoeker is via respectievelijk de Landelijk Coördinerend Jeugdofficier van justitie, een contactpersoon van het Landelijk Bureau van de Raad voor de Kinderbescherming en contactpersonen binnen de verschillende gecertificeerde instellingen en justitiële jeugdinrichtingen met de respondenten in contact gebracht. Hierbij heeft de onderzoeker steeds in samenspraak met de contactpersonen getracht na te gaan welke (combinaties van) respondenten – in termen van functie binnen de organisatie en rol met betrekking tot de voorlopige hechtenis van minderjarigen – het meeste informatie zouden opleveren over de werkprocessen en beslissingen van de betreffende actoren in de voorlopige hechtenispraktijk van minderjarigen.²⁶ Anders dan de meeste andere respondenten, zijn de advocaten door

24 Eén van de in de tabel weergegeven interviews betrof een interview met twee advocaten.

25 De justitiële jeugdinrichtingen die in het onderhavige onderzoek zijn betrokken, zijn in samenspraak met een contactpersoon van DJI geselecteerd op basis van onder meer het aantal 'kortverblijfgroepen' en zijn niet per se gekoppeld aan een in het onderzoek betrokken arrondissement c.q. rechtbanklocatie. De interviews zijn afgenomen met medewerkers van Amsterbaken, Teylingereind, De Hunnerberg, Eikenstein en De Hartelborgt. De drie eerst genoemde justitiële jeugdinrichtingen vingden veel minderjarigen op die in voorlopige hechtenis werden genomen op bevel van respectievelijk de rechtbanken Amsterdam, Den Haag en Almelo. Voor Eikenstein en De Hartelborgt was een dergelijke koppeling met een in het onderzoek betrokken rechtbanklocatie minder aanwezig.

26 Zo is er bijvoorbeeld in samenspraak met de contactpersoon van het Landelijk Bureau van de Raad voor de Kinderbescherming voor gekozen om niet alleen raadsonderzoekers, maar ook gedragsdeskundigen van de Raad te interviewen.

de onderzoeker zelf benaderd op basis van het criterium dat het advocaten zijn die regelmatig minderjarige verdachten bijstaan tijdens voorgeleidingen en raadkamerzittingen bij tenminste één van de in het onderzoek betrokken rechtbanken. De advocaten zijn in persoon benaderd na afloop van geobserveerde voorgeleidingen of raadkamerzittingen, dan wel telefonisch benaderd naar aanleiding van een online zoektocht naar advocaten die zijn gespecialiseerd in jeugdstrafzaken.

Zoals tabel 6.5 laat zien, bestaat het in het onderhavige onderzoek gehanteerde sample van respondenten uit professionals met uiteenlopende functies, die allen zelf werkzaam zijn in de voorlopige hechtenispraktijk van minderjarigen en daardoor in staat zijn om de onderzoeker uit eigen ervaring te informeren over deze praktijk en de rol die zij daarin vervullen. Wel zou het zo kunnen zijn dat de professionals die zich desgevraagd bereid hebben verklaard om mee te werken met een interview (of zelfs uit eigen beweging hebben gereageerd op een interne oproep) bovengemiddelde affiniteit hebben met het thema van het onderzoek ten opzichte van andere professionals die werkzaam zijn in dezelfde praktijk.²⁷ Niet kan worden gesteld dat het sample representatief is voor alle rechters, officieren van justitie, advocaten en professionals van de Raad voor de Kinderbescherming, jeugdreclassering en justitiële jeugdinrichtingen die werkzaam zijn in de voorlopige hechtenispraktijk van minderjarigen.

27 Tegelijkertijd zouden ook andere factoren dan enkel de affiniteit met het thema mogelijk een rol kunnen spelen in de keuze van professionals om al dan niet (te reageren op een oproep om) mee te werken met een interview, bijvoorbeeld sociale overwegingen – de onderzoeker heeft bij de rechtbanken in verband met het observatieonderzoek meerdere maanden rondgelopen, waardoor een aantal rechters reeds kennis had gemaakt met de onderzoeker – of de omstandigheid dat een leidinggevende een interne oproep doet.

Tabel 6.5: Overzicht van respondenten van interviews, per organisatie (inclusief rolbeschrijving)

<i>Organisatie</i>	<i>Respondenten</i>	<i>Rol met betrekking tot voorlopige hechtenis van minderjarigen (selectie)</i>
Rechtbank	<ul style="list-style-type: none"> - Rechter-commissaris (N=5) - Rechter-commissaris, tevens raadkamerrechter (N=3) - Raadkamerrechter (N=12) 	<ul style="list-style-type: none"> - Bevelen van voorlopige hechtenis - Schorsen onder voorwaarden - Opheffing van schorsing
Openbaar Ministerie	<ul style="list-style-type: none"> - (Jeugd)officier van justitie (N=10) 	<ul style="list-style-type: none"> - Vorderen van voorlopige hechtenis - Standpunt over schorsing - Vorderen van opheffing van schorsing
Advocatuur	<ul style="list-style-type: none"> - Advocaat die in zijn praktijk minderjarige verdachten bijstaat (N=10) 	<ul style="list-style-type: none"> - Verdediging van minderjarige verdachte tijdens strafproces, waaronder bijstand tijdens voorgeleiding en raadkamerzittingen
Raad voor de Kinderbescherming	<ul style="list-style-type: none"> - Raadsonderzoeker (N=6) - Gedragsdeskundige (N=4) - Casusregisseur (N=1) 	<ul style="list-style-type: none"> - Informeren van officier van justitie, rechter-commissaris en raadkamer over de persoon en de leefomstandigheden van de minderjarige - Advies aan rechter-commissaris (en raadkamer) over schorsing onder voorwaarden
Jeugdreclassering	<ul style="list-style-type: none"> - Jeugdreclasserder (N=7) - Gedragsdeskundige (N=3) 	<ul style="list-style-type: none"> - Toezicht en begeleiding van minderjarigen tijdens de voorlopige hechtenis en de schorsing - Informeren en adviseren (al dan niet via de Raad) van officier van justitie, rechter-commissaris en raadkamer
Justitiële jeugdinstelling	<ul style="list-style-type: none"> - Gedragsdeskundige (N=6) - Afdelingshoofd (N=3) - Individueel trajectbegeleider (N=1) 	<ul style="list-style-type: none"> - Opvang, diagnose en evt. behandeling van minderjarigen in voorlopige hechtenis

6.4 UITVOERING VAN HET OBSERVATIEONDERZOEK

Het observatieonderzoek bij de rechtbanken ving aan op 29 oktober 2013 en is geëindigd op 22 januari 2016. In de tussenliggende periode zijn bij vijf verschillende rechtbanken in totaal 70 voorgeleidingen en 155 raadkamerzittingen van minderjarige verdachten geobserveerd. Het onderzoek werd zoveel mogelijk bij één rechtbank tegelijkertijd verricht. Steeds als het observatieonderzoek bij een rechtbank bijna was afgerond, werd via de Raad voor de Rechtspraak contact opgenomen met de volgende rechtbank. Het onderzoek bij een rechtbank ving doorgaans aan met kennismakingsgesprekken met de teamvoorzitters en met een voorstelronde bij de rechters en de griffie, waarbij tevens praktische afspraken werden gemaakt. Bij een aantal rechtbanken is de onderzoeker beëdigd als buitengriffier alvorens het onderzoek daadwerkelijk van start ging.

Contact tussen onderzoeker en griffie

Belangrijk voor de uitvoering van het observatieonderzoek was het contact tussen de onderzoeker en de griffie van de rechtbank. Het is immers de griffie die het overzicht heeft van de voorgeleidingen en raadkamerzittingen die plaatsvinden. De raadkamerzittingen werden bij alle in het onderzoek betrokken rechtbanken op een vaste dag in de week ingeroosterd, waardoor de onderzoeker op die dagen doorgaans meerdere achtereenvolgende raadkamerzittingen kon bijwonen. Dit geldt niet voor de voorgeleidingen. Die werden doorgaans niet eerder dan een dag van tevoren (vaak laat in de middag) of zelfs pas op de ochtend van de voorgeleiding bekend bij de griffie. Het was dus belangrijk dat de medewerkers van de griffie van meet af aan op de hoogte waren van het onderzoek en dat de onderzoeker nauw contact met hen onderhield, zeker omdat voorgeleidingen van minderjarigen bij de in het onderzoek betrokken rechtbanken niet dagelijks plaatsvonden. De onderzoeker nam veelal proactief contact op met medewerkers van de griffie om te informeren of er voorgeleidingen van minderjarigen waren ingeroosterd. Soms brachten de medewerkers van de griffie uit eigen beweging de onderzoeker op de hoogte van een voorgeleiding. Een complicerende factor voor de voortgang van het observatieonderzoek was dat de onderzoeker tijdens sommige perioden niet op alle dagen in de week beschikbaar was om voorgeleidingen bij te wonen. Dit, in combinatie met de toestemmings-, kennismakings- en beëdigingsprocedures bij de verschillende rechtbanken en de schaarste aan voorgeleidingen van minderjarigen bij met name de 'kleine' rechtbanken buiten de Randstad, heeft ertoe geleid dat het observatieonderzoek ruim twee jaar heeft geduurd.

Vorbereiding op de observaties

Op de dagen dat de onderzoeker een voorgeleiding of raadkamerzitting bijwoonde, trachtte hij steeds ruim van tevoren te arriveren bij de rechtbank. Doorgaans mocht de onderzoeker dan plaatsnemen op de griffie of in het kantoor van een rechter, alwaar hij voor aanvang van de voorgeleiding of

raadkamerzitting het dossier kon doornemen en daarmee alvast basisinformatie kon verzamelen over de zaak die zou worden behandeld. Vooral bij voorgeleidingen was dit echter niet altijd mogelijk, omdat het dossier soms pas kort van tevoren werd aangeleverd en daardoor nog moest worden bestudeerd door de rechter-commissaris en het dossier dus niet beschikbaar was voor de onderzoeker. Waar mogelijk, stelde de onderzoeker voor aanvang van de voorgeleiding of raadkamerzitting enkele vragen aan de rechter-commissaris of raadkamerrechter(s) om alvast enige informatie over de zaak en de opvattingen van de rechter te achterhalen. Ook hiervoor was in de praktijk echter niet steeds tijd en gelegenheid.

Plaats van de onderzoeker in de zittingszaal

Voor aanvang van de voorgeleiding of raadkamerzitting kreeg de onderzoeker van de rechter-commissaris of voorzitter van de raadkamer een plaats toebedeeld in de zittingszaal. Deze plaats verschilde per rechtbank en per zitting. Bij één van de rechtbanken nam de onderzoeker tijdens de raadkamerzittingen telkens plaats op een stoel vlak achter de drie raadkamerrechters, waardoor de onderzoeker in wezen vanuit het perspectief van de rechter de zittingszaal in keek. Bij andere rechtbanken nam de onderzoeker tijdens voorgeleidingen en raadkamerzittingen daarentegen juist plaats op één van de stoelen die achter de verdachte en zijn raadsman stonden gepositioneerd. Bij weer andere voorgeleidingen en raadkamerzittingen nam de onderzoeker plaats op een stoel aan de zijkant van de zaal, waarmee de onderzoeker zowel zicht had op de gezichten van de rechters als van de verdachte en overige aanwezigen. In deze laatstgenoemde positie voelde de onderzoeker zich echter wel het meest prominent 'aanwezig', zeker als het een kleine zittingszaal betrof. Een dergelijke positie vergroot mogelijk de kans dat de aanwezigheid van de onderzoeker van invloed is op het gedrag van de onderzoekssubjecten, ook wel 'reactiviteit' genoemd. Hier wordt verderop in deze paragraaf nader op ingegaan.

Karakter van observaties: openlijk of heimelijk?

Het is de vaste praktijk dat de rechter-commissaris of voorzitter van de raadkamer aan het begin van de voorgeleiding of raadkamerzitting alle aanwezigen introduceert aan de verdachte. Hierbij werd doorgaans ook de onderzoeker geïntroduceerd, meestal daadwerkelijk als onderzoeker, maar een enkele keer als 'stagiair van de rechtbank'. In een beperkt aantal gevallen werd de onderzoeker niet geïntroduceerd, ofwel omdat de rechter dit vergat, ofwel omdat de rechter dit niet nodig vond. Dit betekent dat in die gevallen het observatieonderzoek voor de rechter(s) *openlijk* was, maar voor de overige aanwezigen *heimelijk*.²⁸ Dit leverde voor de onderzoeker een ethisch dilemma op, omdat van *informed consent* van de overige aanwezigen dan geen sprake was.²⁹ Tegelijkertijd is de rechter het voornaamste onder-

28 Vgl. Vander Laenen & O'Gorman 2016, p. 564-571.

29 *Ibid.*

zoekssubject én is het de rechter die bepaalt wie bijzondere toegang krijgt tot de zitting en wie hij al dan niet introduceert. Om de zitting niet te verstoren en de autoriteit van de rechter in 'zijn' rechtszaal niet te ondermijnen, heeft de onderzoeker dit op de koop toe genomen. Een enkele keer resulteerde dit wel in een vraag van de advocaat van de verdachte naar de rol van de 'onbekende aanwezige' (lees: de onderzoeker) bij een in principe besloten zitting.

Andere rechters vroegen daarentegen steeds aan het begin van de zitting expliciet aan de verdachte of hij bezwaren had tegen de aanwezigheid van de onderzoeker. Dit werd door de onderzoeker telkens als een spannend moment ervaren. Om de kans op instemming te vergroten, trachtte de onderzoeker de rechter-commissaris of voorzitter van de raadkamer voorafgaand aan de zitting soms enigszins te instrueren over de wijze waarop hij zou worden geïntroduceerd: bij voorkeur door uitdrukkelijk te noemen dat de onderzoeker werkzaam is bij een universiteit, dat hij uitsluitend geïnteresseerd is in het werk van de rechter en niet in de individuele zaak en dat alle onderzoeksbevindingen geanonimiseerd worden. Gedurende het observatieonderzoek kreeg de onderzoeker namelijk de indruk dat de term 'onderzoek' als zodanig door sommige minderjarige verdachten werd geassocieerd met politieonderzoek of journalistiek onderzoek, hetgeen de kans op instemming van de verdachte aanzienlijk zou verkleinen. Uiteindelijk heeft de onderzoeker in vier zaken op verzoek van de verdachte de zittingszaal moeten verlaten.³⁰

Observatieformulier

Tijdens het observatieonderzoek heeft de onderzoeker gebruik gemaakt van een gestandaardiseerd observatieformulier (zie bijlage 4). Dit draagt bij aan de consistentie tussen de observaties van verschillende zittingen ('*intra-observer reliability*').³¹ Het ontwikkelde en gebruikte observatieformulier gaf de onderzoeker een instrument om op een semigestructureerde wijze aantekeningen te maken gedurende de voorgeleidingen en raadkamerzittingen: het formulier bood structuur en moest voorkomen dat de onderzoeker tijdens het observeren bepaalde aspecten over het hoofd zou zien, maar bevatte tegelijkertijd ruimte om vrijelijk en uitvoerig aantekeningen te maken en ook onvoorziene observaties te beschrijven.³² Het observatieformulier is ontwikkeld met als doel het systematisch in kaart brengen van bepaalde basisinformatie over de strafzaak en de minderjarige verdachte, het registreren

30 Hiervan zijn twee zaken wel en twee zaken niet meegerekend bij de 225 geobserveerde zaken, zoals weergegeven in tabel 6.1. Bij de twee eerstbedoelde zaken heeft de onderzoeker in één zaak de gelegenheid gehad om de zaak uitgebreid na te bespreken met de rechter-commissaris en in de andere zaak de beraadslagingen in raadkamer kunnen bijwonen. Om die reden zijn deze twee zaken wel meegerekend. Bij de laatstbedoelde twee zaken heeft de onderzoeker daar niet de gelegenheid voor gekregen, waardoor is besloten om deze zaken niet op te nemen in het overzicht van geobserveerde zaken in tabel 6.1.

31 Rap 2013, p. 27.

32 Vgl. Doornbos 2014.

wat de verschillende bij de voorgeleiding of raadkamerzitting aanwezige actoren naar voren brengen en primair wat de overwegingen van de rechter-commissaris en raadkamer zijn om tot een bepaalde beslissing te komen. De onderzoeker heeft het ontwikkelde observatieformulier voor aanvang van het observatieonderzoek doorgesproken met zijn promotoren en met enkele professionals uit de voorlopige hechtenispraktijk, hetgeen heeft geleid tot aanscherping van het formulier. De eerste dag van de observaties bij de raadkamer fungeerde als 'pilot' voor het gebruik van het observatieformulier, hetgeen overigens niet meer heeft geleid tot substantiële wijzigingen in het formulier.

Rol van de onderzoeker

De onderzoeker nam tijdens de voorgeleidingen en raadkamerzittingen de rol in van – wat Gold noemt – '*observer as participant*'.³³ Dit betekent dat de onderzoeker zelf niet actief deelnam aan de voorgeleidingen en raadkamerzittingen, maar wel aanwezig kon zijn in die setting en de overige deelnemers – in elk geval de rechters als voornaamste onderzoekssubjecten – op de hoogte waren van zijn aanwezigheid en rol.³⁴ De onderzoeker was dus aanwezig in de setting en was rondom de zitting in de gelegenheid te interacteren met de onderzoekssubjecten (lees: de rechters), maar bleef tegelijkertijd een buitenstaander. Deze rol heeft als voordeel dat de onderzoeker een zekere afstand kan bewaren tot de onderzoekssubjecten om kritisch te kunnen reflecteren op de onderzochte praktijk.³⁵ Een nadeel van deze rol is dat de contacten tussen de onderzoeker en de onderzoekssubjecten relatief vluchtig zijn,³⁶ hetgeen het risico in zich draagt dat de onderzoeker de handelingen en opvattingen van de onderzoekssubjecten incorrect interpreteert.³⁷ De onderzoeker heeft getracht het risico op misinterpretatie van geobserveerde handelingen en opvattingen te verkleinen door na afloop van voorgeleidingen en raadkamerzittingen, waar mogelijk, gericht vragen te stellen aan de rechter(s). Verder is dit risico ingeperkt doordat, na het observatieonderzoek, semigestructureerde interviews zijn afgenomen met (een deel van) de onderzoekssubjecten, hetgeen bijdroeg aan het begrip van de opvattingen van de betreffende rechters en andere actoren.

33 Gold 1958, p. 221, aangehaald in: Semmens 2011, p. 71.

34 *Ibid.*

35 Anders gezegd: het risico dat de onderzoeker volledig wordt geassimileerd door de setting ('*going native*') en daardoor belangrijke informatie over het hoofd ziet omdat hij die als 'normaal' is gaan beschouwen, is in deze rol beperkt. Dit risico speelt vooral in etnografisch onderzoek waarin de onderzoeker de rol heeft van '*full participant*' en langdurig en intensief veldwerk verricht. Zie: Zaitch, Mortelmans & Decorte 2016, p. 304. Zie ook: Gold 1958, p. 221.

36 Dit geldt zeker in vergelijking met langdurig en intensief etnografisch onderzoek, waarin de onderzoeker als '*full participant*' is betrokken.

37 Gold 1958, p. 221.

De ervaring van de onderzoeker is dat hij gedurende het observatieonderzoek weliswaar als buitenstaander werd beschouwd, maar tegelijkertijd met (bepaalde) rechters die participeerden in het onderzoek wel een (vertrouwens)band heeft opgebouwd. Zaitch, Mortelmans en Decorte stellen dat het “een bekend gegeven [is] dat mensen vaak opener zijn ten aanzien van ‘vertrouwde buitenstaanders’, dan jegens deelgenoten van het eigen sociale netwerk”.³⁸ De onderzoeker heeft een dergelijke openheid ook ervaren: rechters waren in de conversaties met de onderzoeker die plaatsvonden rondom de zittingen, alsook tijdens de interviews opvallend openhartig en soms ook uitermate kritisch over de praktijk waarvan zij zelf deel uitmaken. Het opbouwen van een vertrouwensband tussen de onderzoeker en het onderzoekssubject kan echter wel het risico op ‘over-rapport’ met zich brengen: de banden zijn in dat geval zodanig hecht geworden, dat de onderzoeker niet meer kritisch kan reflecteren op het onderzoekssubject.³⁹ De onderzoeker heeft in het onderhavige onderzoek de opgebouwde vertrouwensbanden echter niet als een drempel ervaren om kritisch te reflecteren op de onderzochte praktijk. Hierbij speelt ook een rol dat alle onderzoekssubjecten professionals zijn en de bevindingen van het onderzoek zijn geanonimiseerd, waardoor een kritische reflectie nimmer op een bepaald individu is gericht, althans niet herleidbaar.

Reactiviteit

Tijdens de observaties van de voorgeleidingen en raadkamerzittingen trachtte de onderzoeker zoveel mogelijk ‘op de achtergrond’ te blijven om de gang van zaken zo min mogelijk te beïnvloeden.⁴⁰ Het is evenwel bekend dat mensen de neiging hebben om hun gedrag aan te passen als zij weten dat zij onderwerp van onderzoek zijn.⁴¹ Dit wordt in de literatuur ook wel ‘reactiviteit’ (*reactivity*) ofwel ‘reactief gedrag’ genoemd.⁴² Een strategie om reactief gedrag te beperken is om als onderzoeker niet in te veel details prijs te geven waar de onderzoeker precies op let tijdens de observaties, waardoor het onderzoekssubject zijn gedrag daar niet op kan aanpassen.⁴³ Deze strategie is in het onderhavige onderzoek ook toegepast: de onderzoekssubjecten waren op de hoogte van het globale doel van het observatieonderzoek (‘het in kaart brengen van de voorlopige hechtenispraktijk van minderjarigen’), maar hebben geen kennis genomen van het observatieformulier of van het juridische analysekader dat in het onderzoek wordt gebruikt.⁴⁴ Ook

38 Zaitch, Mortelmans & Decorte 2016, p. 301-302.

39 *Ibid.*

40 Vgl. Doornbos 2014.

41 Boeije 2010, p. 174-175.

42 *Ibid.* Zie ook: Rap 2013, p. 30; Doornbos 2014.

43 Doornbos 2014.

44 Een aantal rechters die in het onderzoek zijn betrokken, was ten tijde van de observaties al wel bekend met het juridische analysekader, daar zij eerder een presentatie van de onderzoeker over de voorlopige hechtenis van minderjarigen hadden bijgewoond of publicaties van de onderzoeker hadden gelezen.

is de onderzoeker terughoudend omgegaan met het geven van tussentijdse feedback – waar zo nu en dan door rechters om werd gevraagd – en zijn de interviews pas afgenomen aan het einde of na afronding van het observatieonderzoek bij de betreffende rechtbank om te voorkomen dat de onderzoeker met zijn feedback of interviewvragen mogelijk het nog te observeren besluitvormingsproces van het onderzoekssubject en daarmee zijn eigen onderzoeksbevindingen zou beïnvloeden.⁴⁵

Een andere strategie om reactief gedrag te verminderen is gelegen in wat in de literatuur ‘adaptatie’ (*adaptation*) wordt genoemd, hetgeen inhoudt dat de onderzoeker en de onderzoekssubjecten steeds meer aan elkaar gaan wennen naarmate de onderzoeker langer verblijft in de betreffende setting.⁴⁶ In het onderhavige onderzoek is om deze reden getracht om bij elke geselecteerde rechtbank tijdens acht opeenvolgende weken de gehele zittingsdag van de raadkamer voor jeugdzaken aanwezig te zijn. Een signaal dat raadkamerrechters naar verloop van tijd minder bewust waren van de aanwezigheid van de onderzoeker, is dat voorzitters van de raadkamer de onderzoeker soms vergaten te introduceren. Een complicerende factor voor het proces van adaptatie was evenwel dat de samenstelling van de rechters in de raadkamer wekelijks anders kon zijn. Bij de voorgeleidingen was het proces van adaptatie over het algemeen nog lastiger, daar de geobserveerde voorgeleidingen – om eerder genoemde redenen – over een langere periode waren verspreid, waardoor de observaties een incidenteler karakter kregen.

Volgens Boeije is de moeilijkheid van reactiviteit dat het onmogelijk is om te achterhalen hoe en wanneer gedrag of opvattingen zijn aangepast vanwege de aanwezigheid van de onderzoeker.⁴⁷ Aldus moet worden onderkend dat niet kan worden uitgesloten dat de aanwezigheid van de onderzoeker heeft geleid tot reactief gedrag van onderzoekssubjecten en dat dit op enigerlei wijze doorwerkt in de bevindingen van het observatieonderzoek.

‘Waarnemen’ als onderzoeksmethode

Naast mogelijk reactief gedrag van de onderzoekssubjecten, kent observatieonderzoek tijdens rechtszittingen nog een aantal beperkingen die inherent zijn aan deze methode van onderzoek. Zo komen allereerst beperkingen voort uit het feit dat in kwalitatief observatieonderzoek de onderzoeker in feite zichzelf als ‘meetinstrument’ gebruikt.⁴⁸ Zo stelt Doornbos dat met observatieonderzoek weliswaar objectiviteit wordt nagestreefd, maar dat dit nimmer volledig kan worden bereikt: “als onderzoeker kun je je interesses, voorkeuren, opvattingen, voorkennis, aannames en vooroordelen immers niet zomaar uitschakelen, ook al omdat je je er niet volledig van bewust bent”.⁴⁹ Ook is observatieonderzoek volkomen afhankelijk van de zintui-

45 Vgl. Doornbos 2014.

46 Boeije 2010, p. 175.

47 *Ibid.*

48 *Ibid.*, p. 173.

49 Doornbos 2014.

gelijke waarneming van de onderzoeker, hetwelk per definitie selectief is.⁵⁰ Het is immers fysiek onmogelijk om alle verbale en non-verbale uitlatingen tijdens een zitting waar te nemen en in aantekeningen vast te leggen.⁵¹ In het onderhavige onderzoek is er, gelet op de centrale onderzoeksvraag, voor gekozen om de observaties primair te richten op de verbale, inhoudelijke interacties tussen de aanwezige actoren tijdens de voorgeleiding of raadkamerzitting en tussen de rechters tijdens het raadkameroverleg.

Een andere beperking is dat de onderzoeker door middel van observaties alleen *gedrag* waarneemt; alles wat zich in het hoofd van de rechter afspeelt en niet wordt uitgesproken tijdens de zitting, blijft voor de onderzoeker onbekend.⁵² Doornbos wijst er dan ook op dat “zolang een rechter niet schriftelijk of mondeling motiveert waarom hij een bepaalde uitspraak doet, [...] je over die achterliggende redenen niets te weten [komt] als je je beperkt tot observaties”.⁵³ Dit is een belangrijke constatering voor het onderhavige onderzoek dat juist is gericht op het achterhalen van overwegingen en factoren die ten grondslag liggen aan beslissingen over de voorlopige hechtenis van minderjarigen. Om deze reden was het van cruciaal belang dat de onderzoeker toegang had tot het raadkameroverleg, waar de drie rechters hardop beraadslagen over de beslissing. Hierdoor kunnen de observaties wel inzichten opleveren in de onderliggende redenen van beslissingen die niet naar voren komen in de formele motiveringen. Voorgeleidingen en enkelvoudige raadkamerzittingen kennen uiteraard geen raadkameroverleg. Juist bij deze zittingen trachtte de onderzoeker, waar mogelijk, de rechter-commissaris of raadkamerrechter na afloop te bevragen over de achterliggende redenen van zijn beslissing. Daarbij komt dat, in aanvulling op de observaties, semigestructureerde interviews zijn afgenomen met rechters en andere actoren om nader inzicht te verkrijgen in de percepties die ten grondslag liggen aan beslissingen in de voorlopige hechtenispraktijk van minderjarigen.

6.5 UITVOERING VAN DE INTERVIEWS

In de periode van 30 januari 2014 tot en met 26 januari 2016 zijn 71 kwalitatieve, semigestructureerde interviews afgenomen met professionals uit de voorlopige hechtenispraktijk van minderjarigen (zie par. 6.3). De interviews varieerden in duur van 45 minuten tot 2 uur en 37 minuten (zie bijlage 5).

50 *Ibid.*

51 *Ibid.*

52 *Ibid.*

53 *Ibid.*

Alle interviews zijn opgenomen met een audiorecorder⁵⁴ en nadien woordelijk getranscribeerd,⁵⁵ hetgeen heeft geresulteerd in een totaal van 1.470 pagina's aan interviewtranscripties.

Setting van de interviews

Alle interviews zijn door de onderzoeker *face-to-face* afgenomen. De interviews vonden doorgaans plaats in de werkomgeving van de respondent.⁵⁶ Zo zijn interviews afgenomen in rechtbanken, bij advocatenkantoren, in kantoren van het Openbaar Ministerie, de Raad voor de Kinderbescherming en gecertificeerde instellingen, in justitiële jeugdinrichtingen en op een politiebureau. De interviews zijn – één uitzondering daargelaten⁵⁷ – één-op-één afgenomen in rustige ruimtes waarin geen andere personen aanwezig waren. Het gebeurde slechts sporadisch dat een interview tussentijds werd verstoord, bijvoorbeeld omdat de respondent zijn telefoon moest opnemen of omdat een collega de ruimte binnen kwam om een vraag te stellen. Eenmaal moest een interview langer worden stilgelegd: gedurende een interview met een gedragsdeskundige in een justitiële jeugdinrichting vond in de aangrenzende ruimte een incident plaats, waarbij een jeugdige onder dwang naar zijn kamer moest worden begeleid, hetgeen gepaard ging met de nodige commotie. Het interview kon nadien wel worden voortgezet. Tijdens een beperkt aantal interviews had de respondent aangegeven maximaal 45 minuten of een uur tijd te hebben. Hierdoor was de onderzoeker genoodzaakt om relatief snel door de te bespreken thema's heen te gaan. Dit is evenwel inherent aan het interviewen van professionals met drukke agenda's. Niettemin maakten de meeste respondenten ruim de tijd vrij voor het interview.

54 Voorafgaand aan ieder interview is toestemming gevraagd en verkregen van de respondent om het interview op te nemen met een audiorecorder. In gevallen waarin de interviews plaatsvonden op locaties waar opnameapparatuur in beginsel niet is toegestaan, bijvoorbeeld in rechtbanken of justitiële jeugdinrichtingen, is vooraf toestemming gevraagd en verleend om de audiorecorder mee te brengen en te gebruiken.

55 In een 'woordelijke transcriptie' wordt het volledige interview uitgetypt en daarbij zo dicht mogelijk bij de woordkeuze van de respondent gebleven, maar worden – anders dan in een 'letterlijke transcriptie' – bijvoorbeeld tussenwerpsels, herhalingen, gestotter en versprekingen niet meegenomen.

56 In totaal zijn drie van 71 interviews buiten de eigen werkomgeving van de respondent afgenomen, waarvan twee interviews in het kantoor van de onderzoeker in een gebouw van de universiteit en één interview bij de respondent thuis.

57 Dit betrof het laatste interview van het onderzoek, waarbij de respondenten (twee advocaten) vanwege hun drukke agenda's gelijktijdig wilden worden geïnterviewd. Eén van de twee respondenten moest halverwege het interview weg vanwege een zitting. Dit interview vond plaats in het kantoor van deze advocaten, waar ook hun secretaresse aanwezig was. Het betreffende interview is als één interview meegerekend in het totaal; in het onderhavige onderzoek zijn dus 71 interviews afgenomen met 72 respondenten.

Opbouw van het interview; de topiclijst

Elk interview ving aan met een korte introductie door de onderzoeker, waarin hij beknopt uitleg gaf over het doel van het onderzoek en benadrukte dat het interview anoniem was. Ook vroeg de onderzoeker toestemming ('*informed consent*') aan de respondent om het interview op te nemen met een audiorecorder, waarbij de onderzoeker uitlegde dat het interview zou worden getranscribeerd en dat het transcript nadien naar de respondent zou worden toegestuurd om dit te kunnen inzien.⁵⁸ Vervolgens werd de respondent gevraagd om kort iets over zijn professionele achtergrond en huidige functie te vertellen. Het inhoudelijke deel van de interviews met rechters, officieren van justitie en advocaten ving aan met twee fictieve casus (vignetten) die werden voorgelegd aan de respondent (zie hieronder). Voorts zijn aan de hand van een topiclijst vragen gesteld over onder meer het werkproces, de interacties met andere actoren en de besluitvorming van de respondent met betrekking tot voorlopige hechtenis van minderjarigen (zie bijlage 7).

Het gebruik van een topiclijst is kenmerkend voor semigestructureerde interviews. Dit betreft een logisch opgebouwde lijst met onderwerpen die tijdens het interview aan bod moeten komen, waarbij de volgorde waarin deze onderwerpen worden besproken flexibel is en voornamelijk wordt gestuurd door de dynamiek van het interview.⁵⁹ Het wettelijke kader van de voorlopige hechtenis van minderjarigen was grotendeels leidend voor de opbouw en inhoud van de topiclijst. De onderzoeker heeft getracht zoveel mogelijk open en uitdiepende vragen te stellen, waarop een respondent in zijn eigen bewoordingen kon antwoorden en waarmee hij werd aangemoedigd om uitvoerig antwoord te geven.⁶⁰ Door vervolgens op basis van de antwoorden van de respondent 'door te vragen' ('*probing*') heeft de onderzoeker gepoogd zo helder en gedetailleerd mogelijke antwoorden te verkrijgen en zodoende een diepgaand beeld te krijgen van de percepties van de respondenten.⁶¹ De interviews zijn daarnaast ook gebruikt om bevindingen uit het observatieonderzoek en literatuuronderzoek voor te leggen aan de verschillende actoren uit de voorlopige hechtenispraktijk. Aan het einde van de interviews kregen de respondenten de gelegenheid om zelf nog onderwerpen in te brengen die nog niet aan bod waren gekomen.

58 Zie hierover: Vander Laenen & O'Gorman 2016, p. 564-571.

59 Beyens, Kennes & Tournel 2016, p. 194-195.

60 Vgl. Beyens, Kennes & Tournel 2016, p. 198.

61 *Ibid.*, p. 197.

Fictieve casus (vignetten)

Aan het begin van de interviews met de rechters, officieren van justitie en advocaten zijn steeds twee fictieve casus (ofwel 'vignetten') voorgelegd.⁶² De rechters zijn gevraagd om de casus door te lezen en vervolgens hardop te overwegen of zij al dan niet de voorlopige hechtenis zouden bevelen en of zij de tenuitvoerlegging van dat bevel zouden schorsen onder voorwaarden. Aan geïnterviewde officieren van justitie en advocaten werd hetzelfde gevraagd, maar dan met betrekking tot respectievelijk de beslissing over het al dan niet vorderen van de voorlopige hechtenis en de verdedigingsstrategie ter voorleiding. Het betrof twee fictieve casus van verschillende aard met elk een omvang van circa één pagina: 'Casus Jeffrey' en 'Casus Bart' (zie par. 7.3.1 en bijlage 6). Beide casus zijn gebaseerd op een 'echte' zaak uit de praktijk om de vignetten zo goed mogelijk te laten aansluiten bij de casuïstiek waar de betreffende actoren in hun dagelijkse praktijk mee te maken hebben.

Een belangrijke reden voor de keuze om de interviews aan te vangen met vignetten is dat (rechterlijke) besluitvorming en casuïstiek onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden, waardoor het lastig is om tijdens een interview uitsluitend in abstracto over besluitvorming te spreken. Dit is ook de ervaring van Beyens: "Rechters zijn immers praktijkjuristen, die vooral vertrouwd zijn met een casuïstische logica. Je krijgt ze vooral op de praatstoel door het gesprek met hen aan te gaan op basis van concrete zaken."⁶³ De overwegingen van de respondenten in de twee fictieve casus gaven steeds direct een eerste indruk van de wijze van benadering en redenering van de betreffende respondent in een concrete zaak. Voorts kon gedurende het interview worden teruggegrepen op de casus. Dit stelde de onderzoeker in staat om de respondent te confronteren met eventuele inconsistentie tussen hetgeen hij antwoordde op een (abstracte) vraag en hetgeen hij eerder in de concrete casus had beslist.⁶⁴ Een bijkomend voordeel van vignetten is dat respondenten identieke casus krijgen voorgelegd, waardoor de overwegingen en beslissingen van verschillende rechters – dan wel officieren of advocaten – tot op zekere hoogte met elkaar kunnen worden vergeleken, waarmee inzicht kan worden verkregen in verschillen en overeenkomsten in het besluitvormingsproces.⁶⁵

62 Aan de respondenten van de Raad voor de Kinderbescherming, jeugdclassering en justitiële jeugdinstellingen zijn geen vignetten voorgelegd, aangezien de vignetten vooral beoogden om de juridische besluitvorming – lees: de invulling van wettelijke criteria en discretionaire beslissingsruimte – in kaart te brengen.

63 Beyens in: Beyens, Kennes & Tournel 2016, p. 200-201, met verwijzing naar: Beyens 2000 en Beyens & Vanhamme 2008.

64 Een voorbeeld is dat een rechter tijdens een interview stelde dat de 'ernstig geschokte rechtsorde' als grond voor voorlopige hechtenis en een schorsing onder voorwaarden niet met elkaar te verenigen zijn, terwijl hij in 'Casus Bart' de voorlopige hechtenis had bevolen op grond van onder meer de 'ernstig geschokte rechtsorde', maar wel tot schorsing was overgegaan.

65 Vgl. Beyens, Kennes & Tournel 2016, p. 199.

Tegelijkertijd moet worden bedacht dat met een ‘papieren’ casus van één pagina nooit de complexe realiteit van een casus uit de praktijk kan worden benaderd. In werkelijkheid nemen rechters immers beslissingen over minderjarigen van vlees en bloed, waarbij de rechter beschikt over een (omvangrijk) strafdossier en tijdens de voorgeleiding of raadkamerzitting persoonlijk kan interacteren met de verschillende actoren, waaronder de minderjarige verdachte en zijn ouders. Dit kan in een beknopte papieren casus nooit worden nagebootst. Om deze reden is er in het onderhavige onderzoek voor gekozen om geen harde conclusies te trekken op basis van enkel de (uiteenlopende) beslissingen van de rechters in de twee fictieve casus. Wel kunnen de overwegingen van rechters in de fictieve casus illustreren hoe rechters een concrete casus benaderen, hoe zij invulling geven aan bepaalde wettelijke criteria en welke factoren zij belangrijk vinden in de voorlopige hechtenisbeslissing.

Interactie tussen interviewer en respondent

Een beperking van het interview als onderzoeksmethode om een praktijk in kaart te brengen, is dat bekend is dat wat mensen *zeggen* dat zij doen niet per definitie overeenkomt met wat zij daadwerkelijk *doen*. Hierbij kan een rol spelen dat respondenten sociaal wenselijk antwoorden.⁶⁶ De onderzoeker heeft getracht dit zoveel mogelijk te ondervangen door suggestieve vragen te vermijden, actief door te vragen en de respondent zo nu en dan te confronteren met tegenvoorbeelden uit de geobserveerde zaken of met de overwegingen van de respondent in de twee fictieve casus. Hiermee kwam de onderzoeker soms wel in een spagaat: het voorleggen van bevindingen uit het observatieonderzoek aan een respondent kan immers een inherent suggestief karakter hebben. Verder kan een rol spelen dat een interview dat volledig is gewijd aan de voorlopige hechtenis van minderjarigen en waarbij de onderzoeker actief doorvraagt naar de opvattingen van de respondent, leidt tot diepgaande reflecties over de voorlopige hechtenisbeslissing, terwijl de respondent daar in zijn dagelijkse praktijk nooit aan toekomt. Hierdoor zou bijvoorbeeld op basis van de interviews het beeld kunnen ontstaan dat voorlopige hechtenisbeslissingen van een rechter zijn gebaseerd op diepgaande, weldoordachte juridische overwegingen, terwijl deze beslissingen in de praktijk ook een routinematig karakter kunnen hebben, waarin ook niet-juridische factoren een belangrijke rol kunnen spelen. Deze beperking wordt (deels) ondervangen doordat in het onderhavige onderzoek ook observaties bij voorgeleidingen en raadkamerzittingen zijn verricht.

Voorts heeft de onderzoeker de interviews met rechters, officieren van justitie en advocaten ook gebruikt om zijn ideeën over de juridische kanten van de voorlopige hechtenis aan te scherpen door aan het einde van het interview – indien de gelegenheid zich voordeed – met de respondent in ‘debat’ te gaan over de betekenis van bepaalde juridische concepten. Ook

66 *Ibid.*, p. 209.

dit draagt het risico van sociaal wenselijke reacties in zich, omdat de onderzoeker expliciet een eigen, juridisch onderbouwd standpunt poneert waarop de respondent reageert. Niettemin is de ervaring van de onderzoeker dat de respondenten – lees: juridisch geschoolde professionals in de rechtspraak – niet schuwden om een afwijkend standpunt in te nemen. Dit heeft meermaals geleid tot diepgaande juridische discussies, hetgeen interessante inzichten heeft opgeleverd in de uiteenlopende percepties over het juridisch kader van de voorlopige hechtenis. Om de antwoorden van de respondent zo min mogelijk te beïnvloeden heeft de onderzoeker wel getracht zijn eigen standpunten zoveel mogelijk tot het einde van het interview voor zich te houden en deze pas voor te leggen nadat alle onderwerpen aan de hand van zo open mogelijke vragen aan de orde waren geweest.

6.6 DATA-ANALYSE

Data-analyse kan worden omschreven als het proces waarin verzamelde data worden omgezet in bevindingen.⁶⁷ In kwalitatief onderzoek zijn data-verzameling en data-analyse evenwel nauw op elkaar betrokken activiteiten die simultaan plaatsvinden. Het wordt wel een voortdurend, “cyclisch” proces genoemd: dataverzameling en data-analyse informeren elkaar en drijven elkaar aan.⁶⁸ Dit geldt ook voor het onderhavige onderzoek. Zo zijn (voorlopige) bevindingen die voortvloeien uit de analyse van de data die zijn verzameld door middel van het observatieonderzoek geïncorporeerd in de interviews om daarmee weer nieuwe data te verzamelen, die vervolgens weer zijn geanalyseerd. Niettegenstaande dit voortdurende en cyclische karakter, kunnen volgens Decorte binnen de data-analyse vier verschillende stadia worden onderscheiden.⁶⁹ Deze stadia zijn ook in het onderhavige onderzoek herkenbaar.

Het eerste stadium betreft het ‘databeheer’ ofwel het ordenen van de verzamelde data. In het onderhavige onderzoek bestaan de verzamelde ruwe data uit ingevulde observatieformulieren en audio-opnames van interviews. Elk ingevuld formulier is zo spoedig mogelijk na de geobserveerde voorgeleiding of raadkamerzitting gedigitaliseerd en op een geordende wijze opgeslagen op een computer. Hetzelfde geldt voor de audio-opnames van de interviews. Gelet op het vertrouwelijke karakter van de data, zijn alle data in een beveiligde omgeving opgeslagen.

Het tweede stadium betreft het leren kennen van de data ofwel “het lezen, nog eens lezen en opnieuw lezen” van de data.⁷⁰ Ook het transcriberen van de interviews valt binnen deze fase. De onderzoeker heeft meer dan de helft van de 71 interviews zelf getranscribeerd, waaronder alle interviews

67 Boeije 2010, p. 15. Zie ook: Rap 2013, p. 26.

68 Decorte 2016, p. 466. Zie ook: Scheirs 2014, p. 100.

69 Decorte 2016, p. 475-498.

70 *Ibid.*, p. 480.

met de rechters en officieren van justitie. Dit hielp de onderzoeker om direct vertrouwd te raken met de data uit de betreffende interviews.⁷¹ Vanwege het grote aantal interviews, is er gedurende het onderzoek voor gekozen om een deel van de interviews door derden te laten transcriberen.⁷² Deze transcripties zijn vervolgens grondig doorgelezen door de onderzoeker.

Het derde stadium bestaat uit het coderen van de data. Hiervoor is in het onderhavige onderzoek gebruik gemaakt van het analyseprogramma Atlas.Ti.⁷³ Alle observatieformulieren en transcripties van interviews, tezamen ruim 2.000 pagina's aan data, zijn in dit programma ingevoerd en vervolgens gecodeerd. Het coderen geschiedde in drie fases: (1) initieel coderen, (2) patrooncoderen en (3) selectief coderen en structureren. Het 'initieel coderen' is nodig geweest om de enorme bulk aan data te reduceren en relevante van niet-relevante data te kunnen onderscheiden. Het initieel coderen houdt in dat de onderzoeker codes ofwel "labels" koppelt aan relevante tekstfragmenten uit de transcripties en observatieformulieren.⁷⁴ Deze codes drukken de betekenis of inhoud uit van de geselecteerde fragmenten.⁷⁵ Bij het initieel coderen zijn in het onderhavige onderzoek de thema's van de topiclijst van de interviews gehanteerd als "richtinggevend codeerschema", waarmee sturing is gegeven aan de zoektocht naar relevante fragmenten en daarbij passende codes, zonder te werken met een vooraf uitgewerkte lijst van codes.⁷⁶ Tijdens het coderen heeft de onderzoeker zo nu en dan ook "memo's" aan tekstfragmenten gekoppeld, waarin de onderzoeker commentaren en gedachtespinsels uitschreef die mogelijk in de latere analyse relevant konden zijn.⁷⁷

Na het initieel coderen is overgegaan tot het 'patrooncoderen', hetgeen neerkomt op het ordenen van de ontwikkelde codes.⁷⁸ In deze fase zijn codes en memo's die thematisch met elkaar samenhangen geclusterd in zogenaamde "netwerkviews" in Atlas.Ti.⁷⁹ Deze netwerkviews bleken een bruikbaar hulpmiddel om de samenhangende codes en memo's schematisch te ordenen, fragmenten die aan bepaalde codes en memo's zijn gekoppeld te vergelijken, codes en memo's samen te voegen en "hoofdcodes" van "subcodes" te onderscheiden.⁸⁰ Hiermee is de basis gelegd voor het 'selectief coderen' en structuren ofwel het leggen van verbanden tussen de codes. Dit betreft de laatste fase van het coderen en heeft geleid tot de totstandkoming van de

71 *Ibid.*

72 Alle personen die in het kader van dit onderzoek interviews hebben getranscribeerd hebben hiervoor een geheimhoudingsverklaring ondertekend.

73 Zie over dit programma: Mortelmans 2001; Friese 2014.

74 Decorte 2016, p. 482-483.

75 *Ibid.*

76 *Ibid.*, p. 487.

77 *Ibid.*, p. 495.

78 *Ibid.*, p. 490-492.

79 Zie: Mortelmans 2001, p. 5 en 30-33.

80 Decorte 2016, p. 490.

resultaten van de analyse.⁸¹ Hierbij zijn de netwerkviews gebruikt om verbanden tussen verschillende aspecten van de voorlopige hechtenisbeslissing grafisch inzichtelijk te maken.⁸² Deze netwerkviews liggen aan de basis van de bevindingen die in hoofdstukken 7 en 8 worden gepresenteerd.⁸³

Het vierde en laatste stadium van de data-analyse betreft het controleren van de bevindingen.⁸⁴ In het onderhavige onderzoek zijn de bevindingen steeds grondig doorgesproken met de twee promotoren van de onderzoeker. Ook zijn de (destijds voorlopige) bevindingen tijdens interviews voorgelegd aan respondenten en gedurende het onderzoek meermaals gepresenteerd aan rechters, officieren van justitie, advocaten en professionals van de Raad voor de Kinderbescherming. Deze strategieën worden ook wel ‘*peer debriefing*’ en ‘*member validation*’ genoemd en kunnen worden beschouwd als waarborgen voor de kwaliteit van de onderzoeksbevindingen (zie par. 6.7.2).

6.7 METHODOLOGISCHE REFLECTIES

In de literatuur zijn verschillende criteria ontwikkeld om te reflecteren op de kwaliteit van de gebruikte onderzoeksmethoden. Een dergelijke reflectie is essentieel om de accuraatheid van de inzichten die uit het onderzoek voortvloeien op waarde te kunnen schatten.⁸⁵ Traditioneel wordt in empirisch onderzoek gebruik gemaakt van vier criteria: (1) ‘interne validiteit’, (2) ‘externe validiteit’, (3) ‘interne betrouwbaarheid’ en (4) ‘externe betrouwbaarheid’.⁸⁶ In de literatuur is er echter door verschillende auteurs op gewezen dat deze criteria zijn ontwikkeld in een kwantitatieve onderzoekstraditie, waardoor deze minder geschikt zouden zijn voor het reflecteren op kwalitatieve onderzoeksmethoden.⁸⁷ Andere auteurs, zoals Maesschalck en Boeije, erkennen dit, maar hebben niettemin gepoogd om deze criteria te ‘vertalen’ naar kwalitatief onderzoek.⁸⁸ In het navolgende zal aan de hand van deze ‘vertaling’ van de vier genoemde criteria worden gereflecteerd op de onderzoeksmethoden die in het onderhavige onderzoek zijn gebruikt (par. 6.7.1). Voorts zal een aantal strategieën uiteen worden gezet die zijn

81 *Ibid.*, p. 492.

82 Vgl. Mortelmans 2001, p. 30.

83 Aan de hand van de netwerkviews zijn concrete observaties en quotes uit interviews geselecteerd die de bevindingen weerspiegelen en tezamen een rijk, gedetailleerd en genuanceerd beeld schetsen van de – soms uiteenlopende – toepassingen van voorlopige hechtenis en onderliggende percepties van besluitvormers in de jeugdstrafrechtspraktijk.

84 Decorte 2016, p. 496-498.

85 Boeije 2010, p. 168. Zie ook: Rap 2013, p. 27.

86 Scheirs 2014, p. 102.

87 Lincoln & Guba 1985; Erlandson e.a. 1993; Guba & Lincoln 2005. De onderliggende theoretische discussie over kwaliteitscriteria in kwalitatief onderzoek valt buiten de reikwijdte van het onderhavige onderzoek. Zie hierover: Boeije 2010, p. 171-173; Maesschalck 2016, p. 132 e.v.

88 Maesschalck 2016, p. 139-146; Boeije 2010, p. 167 e.v. Zie ook: LeCompte & Goetz 1982.

toegepast om de kwaliteit van de onderzoeksmethoden te versterken (par. 6.7.2). Tot slot zal aandacht worden besteed aan een aantal beperkingen van het onderhavige onderzoek (par. 6.7.3).

6.7.1 Kwaliteitscriteria

Het criterium van de *interne validiteit* heeft volgens Boeije betrekking op het gebruik van correcte metingen: in hoeverre meten de gebruikte onderzoeksmethoden wat zij beogen te meten?⁸⁹ In het onderhavige onderzoek zijn observaties van voorgeleidingen en raadkamerzittingen en interviews met professionele actoren gebruikt als methoden om de voorlopige hechtenispraktijk van minderjarigen – en meer specifiek het rechterlijke besluitvormingsproces – in kaart te brengen. Hoewel directe observaties en interviews hiervoor in beginsel geschikte methoden kunnen zijn (zie par. 1.6.3), kan een aantal factoren de interne validiteit negatief beïnvloeden. Hierbij kan worden gedacht aan het hierboven beschreven mogelijke ‘reactieve gedrag’ van de geobserveerde onderzoekssubjecten en de inherente beperkingen van ‘waarnemen’ als onderzoeksmethode, alsook aan de mogelijke kloof tussen wat respondenten tijdens een interview *zeggen* dat zij doen en wat zij daadwerkelijk *doen*, waaronder ook het risico op ‘sociaal wenselijke’ antwoorden kan worden begrepen. Hier staat tegenover dat er verschillende strategieën zijn gehanteerd om de interne validiteit van het onderzoek te versterken, zoals triangulatie en ‘member validation’ (zie par. 6.7.2).

Maesschalck hanteert een engere definitie van interne validiteit en koppelt dit criterium expliciet aan de “geloofwaardigheid van causale proposities (‘X is een oorzaak van Y’)”, hetgeen volgens hem neerkomt op de mate waarin causale claims daadwerkelijk worden ondersteund door empirische data.⁹⁰ Het onderhavige onderzoek is primair exploratief en beschrijvend van aard, maar heeft ook de ambitie om (mogelijke) verklaringen te vinden voor de wijze waarop rechters en andere professionele actoren omgaan met de voorlopige hechtenis van minderjarigen.⁹¹ Deze verklarende ambities zijn evenwel niet gelijk te stellen met causale claims die in kwantitatief onderzoek worden gedaan op basis van statistisch significante verbanden.⁹² Een zekere terughoudendheid met het doen van causale claims op basis van kwalitatief onderzoek is op zijn plaats.⁹³ Wel kan de geloofwaardigheid van

89 Boeije 2010, p. 169.

90 Maesschalck 2016, p. 139.

91 Maesschalck (2016, p. 140) wijst erop dat in kwalitatief onderzoek nog al eens wordt gesteld dat men uitsluitend beoogt een bepaald fenomeen te beschrijven en geen verklarende ambities heeft, terwijl vervolgens wel degelijke (impliciet) verklarende uitspraken worden gedaan op basis van de empirische data. Dit is volgens Maesschalck problematisch, omdat hierdoor niet stil wordt gestaan bij de interne validiteit en de mogelijkheden om die te versterken.

92 Mortelmans 2016, p. 93.

93 *Ibid.*

verklaringen volgens Maesschalck worden versterkt door onder meer triangulatie en 'member validation'.⁹⁴

Het criterium van de *externe validiteit* heeft betrekking op de mate waarin de onderzoeksbevindingen en de daaruit voortvloeiende claims kunnen worden gegeneraliseerd.⁹⁵ In kwantitatief onderzoek wordt er, waar mogelijk, naar gestreefd om een aselechte steekproef te trekken die representatief is voor een bredere populatie, waardoor extrapolatie van steekproef naar deze bredere populatie mogelijk is.⁹⁶ In kwalitatief onderzoek is een dergelijke vorm van 'statistische generalisatie' daarentegen doorgaans niet mogelijk.⁹⁷ Dit geldt ook voor het onderhavige onderzoek: noch de selectie van rechtbanken en de geobserveerde zittingen, noch de selectie van respondenten voor de interviews is representatief voor de gehele voorlopige hechtenispraktijk van minderjarigen in Nederland. Door onderzoekers zijn evenwel alternatieve strategieën ontwikkeld om de generaliseerbaarheid van kwalitatieve onderzoeksbevindingen te versterken, waaronder '*variation-based generalization*'.⁹⁸ De gedachte achter dit type generalisatie is dat door middel van '*purposeful sampling*' een zo gevarieerd mogelijke selectie van onderzoeksobjecten c.q. -subjecten wordt gemaakt waarmee de variatie binnen de bredere populatie zoveel mogelijk wordt gedekt. Doordat het gevarieerde sample de variatie in de bredere praktijk weerspiegelt, versterkt dit de generaliseerbaarheid en dus de externe validiteit van de onderzoeksbevindingen.⁹⁹ In het onderhavige onderzoek is getracht tot een gevarieerde sample van rechtbanken te komen, waarin vijf verschillende 'typen' rechtbanken – qua geografische ligging, grootte en interne organisatie – zijn vertegenwoordigd om binnen de grenzen van de selectie een zo breed mogelijk beeld te krijgen van de voorlopige hechtenispraktijk van minderjarigen in Nederland (zie par. 6.3). Niettemin is, mede vanwege het beperkte aantal observaties en interviews en de mogelijkheid dat toepassingspraktijken van voorlopige hechtenis per arrondissement (en zelfs per individuele rechter) verschillen, enige terughoudendheid met het generaliseren van de onderzoeksbevindingen op zijn plaats.

Het criterium van de *interne betrouwbaarheid* verwijst naar de mate waarin andere onderzoekers op basis van dezelfde data tot dezelfde bevindingen en conclusies zouden komen.¹⁰⁰ Dit heeft betrekking op de vraag in hoeverre de bevindingen en conclusies die op basis van de data worden getrokken de subjectieve interpretatie van de onderzoeker overstijgen en er waarborgen zijn ingebouwd tegen vooringenomenheid van de onderzoeker ('*bias*') in de interpretatie van de data.¹⁰¹ Een complexe factor in dit verband is dat

94 Maesschalck 2016, p. 140.

95 *Ibid.*, p. 141. Zie ook: Boeije 2010, p. 180; Rap 2013, p. 30-31.

96 *Ibid.*

97 *Ibid.*

98 Smaling 2003. Zie hierover: Boeije 2010, p. 180-181.

99 *Ibid.*

100 Maesschalck 2016, p. 144.

101 *Ibid.* Zie ook: Boeije 2010, p. 177-178.

de persoon van de onderzoeker in kwalitatief onderzoek in wezen zelf een 'onderzoeksinstrument' is en dus per definitie invloed heeft op de interpretatie van de data en de daaruit voortvloeiende bevindingen en conclusies.¹⁰² Een strategie om de interne betrouwbaarheid te versterken is evenwel om meerdere onderzoekers te betrekken bij de dataverzameling en data-analyse.¹⁰³ Het onderhavige promotieonderzoek betreft echter een individueel project. Wel hebben de twee bij dit onderzoeksproject betrokken promotoren herhaaldelijk feedback gegeven op de bevindingen en conclusies van het empirische onderzoek ('peer debriefing'), hetgeen de interne betrouwbaarheid versterkt.¹⁰⁴

Tot slot houdt het criterium van de *externe betrouwbaarheid* verband met reproduceerbaarheid van het onderzoek: zouden andere onderzoekers die het onderzoek herhalen op basis van nieuwe data tot dezelfde conclusies komen? Dit is volgens Maesschalck een belangrijke (hypothetische) check om de consistentie van de metingen over de tijd en over verschillende onderzoekers heen te controleren.¹⁰⁵ De consistentie tussen de metingen over de tijd wordt in het onderhavige onderzoek enigszins gewaarborgd doordat de observaties zijn verricht aan de hand van (semi-)gestructureerde observatieformulieren en doordat vaste topiclijsten en vignetten zijn gebruikt voor de interviews, hetgeen volgens Boeije de betrouwbaarheid vergroot.¹⁰⁶ In de literatuur wordt echter gesteld dat reproduceerbaarheid inherent problematisch is bij kwalitatief onderzoek, omdat – anders dan bij bijvoorbeeld experimenteel onderzoek – exacte nabootsing van het onderzoek welhaast onmogelijk zal zijn.¹⁰⁷ Dit geldt ook voor het onderhavige onderzoek: iedere voorgeleiding of raadkamerzitting die is geobserveerd en ieder interview dat is afgenomen is immers uniek en kan niet exact worden herhaald.¹⁰⁸ Tegelijkertijd blijkt dat veel bevindingen van het onderhavige onderzoek steun vinden in eerder onderzoek – waaronder ook onderzoek naar de voorlopige hechtenispraktijk in commune strafzaken – hetgeen indiceert dat ook andere onderzoekers op basis van eigen data tot soortgelijke bevindingen komen.

6.7.2 Strategieën om de methodologische kwaliteit te versterken

In het bovenstaande zijn diverse strategieën aangestipt die zijn toegepast om de methodologische kwaliteit (lees: validiteit en betrouwbaarheid) van het onderzoek te versterken. In deze subparagraaf worden vier strategieën

102 Van Zwieten & Willems 2004, p. 631.

103 Boeije 2010, p. 177-178.

104 Maesschalck 2016, p. 158.

105 Maesschalck 2016, p. 145.

106 Boeije 2010, p. 169.

107 LeCompte & Goetz 1982, p. 37; Maesschalck 2016, p. 145.

108 Bovendien kan de bestudeerde praktijk door bijvoorbeeld wetswijzigingen en beleidswijzigingen in de loop der tijd veranderen, waardoor een nieuwe dataverzameling tot andere bevindingen en conclusies kan leiden (zie par. 6.9)

en nader uitgelicht: triangulatie, 'member validation', 'peer debriefing' en inbedding in eerder onderzoek.

Triangulatie

In het onderhavige empirische onderzoek is gebruik gemaakt van verschillende methoden en databronnen, te weten observaties tijdens voorgeleidingen en raadkamerzittingen en interviews (inclusief vignetten) met rechters en diverse andere professionele actoren die actief zijn in de voorlopige hechtenispraktijk van minderjarigen. Dit wordt ook wel 'triangulatie' genoemd en is in de literatuur erkend als een strategie om de interne validiteit van onderzoek te vergroten.¹⁰⁹ Het idee achter triangulatie is dat door meerdere onderzoeksmethoden te combineren en (daarmee) verschillende bronnen in het onderzoek te betrekken, verschillende perspectieven worden verworven.¹¹⁰ Maesschalck legt uit dat "door die [perspectieven] zorgvuldig met elkaar te vergelijken, de geloofwaardigheid van de databronnen te beoordelen en te proberen begrijpen waar de verschillende perspectieven vandaan komen, men uitspraken [kan] doen over de werkelijkheid die geloofwaardiger zijn dan zonder die triangulatie".¹¹¹ Hiermee is triangulatie in het onderhavige onderzoek een belangrijke strategie om de methodologische kwaliteit van het onderzoek te versterken.

Member validation

Een andere strategie die is toegepast om de interne validiteit van het onderhavige onderzoek te vergroten, is 'member validation'.¹¹² Daar kwalitatief onderzoek voor een belangrijk deel bestaat uit het beschrijven en interpreteren van menselijke percepties, is het voorleggen van data, bevindingen en conclusies aan de onderzoekssubjecten met het verzoek om daarop feedback te geven een manier om de correctheid van de ruwe data en de beschrijving en de interpretatie daarvan (lees: de bevindingen en de conclusies) te verifiëren.¹¹³ Gedurende het onderhavige onderzoek is getracht om geobserveerde voorgeleidingen en raadkamerzittingen kort na te bespreken met de betreffende rechter-commissaris of raadkamerrechter(s) om te informeren of de waarnemingen van de onderzoeker overeen kwamen met de beleving van de rechter(s).¹¹⁴ Ook zijn bevindingen uit het observatieonderzoek tijdens de daarop volgende interviews voorgelegd aan rechters en andere betrokken actoren uit de rechtspraktijk. Voorts zijn de transcripties van de interviews achteraf toegezonden aan de respondenten, waarmee de respondenten de gelegenheid kregen om, indien zij dat nodig achtten, aanvullingen te doen en eventuele onjuistheden door te geven zodat deze konden worden gecor-

109 Boeije 2010, p. 176-177; Maesschalck 2016, p. 147-150.

110 Maesschalck 2016, p. 148.

111 *Ibid.*, p. 148-149.

112 Boeije 2010, p. 177; Maesschalck 2016, p. 150-151.

113 Boeije 2010, p. 177.

114 Zeker bij raadkamerzittingen die direct aansluitend waren ingeroosterd, is het echter niet altijd mogelijk gebleken om de zitting na te bespreken.

rigeerd.¹¹⁵ Verder heeft de onderzoeker meermaals de (destijds voorlopige) bevindingen en conclusies van het onderzoek gepresenteerd tijdens cursussen en lezingen voor rechters, officieren van justitie, advocaten en professionals van de Raad voor de Kinderbescherming, waarbij het publiek steeds de gelegenheid kreeg om daarop te reageren. Deze feedback heeft geleid tot aanscherping of verduidelijking van bepaalde bevindingen, maar was niet van dien aard dat dit heeft geleid tot fundamenteel gewijzigde inzichten. Aldus zijn verschillende vormen van *member validation* toegepast ter versterking van de methodologische kwaliteit van het onderhavige onderzoek.

Peer debriefing

Om de interne en externe betrouwbaarheid van het onderhavige onderzoek te vergroten is gebruik gemaakt van 'peer debriefing'.¹¹⁶ Deze strategie houdt in dat de onderzoeker *peers* – bijvoorbeeld collega's – consulteert en vraagt om feedback op de onderzoeksbevindingen en conclusies.¹¹⁷ Hierbij worden deze *peers* niet als co-onderzoekers, maar veeleer als adviseurs en controleurs bij het onderzoek betrokken.¹¹⁸ Volgens Hak kan "een *peer debriefer* [...] bij uitstek een rol spelen in het tegengaan van onderzoekersbias omdat dit de bedreiging van onderzoekskwaliteit is die de onderzoeker het moeilijkst zelf kan onderkennen".¹¹⁹ In het onderhavige promotieonderzoek zijn de twee promotoren de belangrijkste *peer debriefers*. De promotoren hebben meegedacht over de opzet van het empirische onderzoek en hebben alle empirische hoofdstukken van dit boek meermaals kritisch bestudeerd en becommentarieerd. Voorts zijn voorafgaand en gedurende het onderzoek verschillende wetenschappers met een sociaalwetenschappelijke achtergrond herhaaldelijk geconsulteerd over de gehanteerde onderzoeksmethoden en de daarmee samenhangende mogelijkheden en beperkingen.

Inbedding in eerder onderzoek

Een andere strategie die is gebruikt om de kwaliteit van het onderzoek te vergroten is de inbedding in eerder onderzoek (zie hoofdstuk 5). De bevindingen van het onderhavige onderzoek zijn steeds vergeleken met bevindingen die volgen uit eerder onderzoek naar de Nederlandse voorlopige hechtenispraktijk. Als bevindingen steun vinden in eerder onderzoek, waarbij andere onderzoekers waren betrokken, is dat een indicatie dat de bevindingen niet enkel voortvloeien uit een louter subjectieve interpretatie van de onderzoeker. Als bevindingen juist geen steun vinden in eerder onderzoek, was dat voor de onderzoeker een reden om daar extra kritisch naar te kijken en dit te bespreken met zijn promotoren.

115 Van de gelegenheid om aanvullingen te door te geven, is door enkele respondenten gebruik gemaakt.

116 Maesschalck 2016, p. 147 en 158. Zie ook: Hak 2004, p. 506.

117 *Ibid.*

118 *Ibid.*

119 Hak 2004, p. 506.

6.7.3 Methodologische beperkingen van het onderzoek

In het onderhavige onderzoek is ervoor gekozen om uitsluitend gebruik te maken van kwalitatieve onderzoeksmethoden en niet van kwantitatieve methoden. Deze keuze kan worden gerechtvaardigd door het doel van het onderhavige empirische onderzoek: het inzichtelijk maken van het rechterlijke besluitvormingsproces over voorlopige hechtenis van minderjarigen, waaronder primair het 'juridisch redeneren' dat ten grondslag ligt aan deze beslissingen. Kwalitatieve onderzoeksmethoden lenen zich hier bij uitstek voor (zie par. 1.6.3.2).¹²⁰ Tegelijkertijd brengt deze keuze, naast de hierboven genoemde beperkingen die inherent zijn aan observaties en interviews als onderzoeksmethoden (reactiviteit, beperkingen van het waarnemingsvermogen, et cetera), in elk geval twee concrete beperkingen met zich.

Een eerste beperking is dat op basis van het onderhavige onderzoek geen representatieve uitspraken kunnen worden gedaan over *hoe vaak* bepaalde beslissingen voorkomen. Nu de selectie van geobserveerde zaken geen representatief sample betreft en geen gebruik is gemaakt van kwantitatieve onderzoeksmethoden, moet terughoudend worden omgegaan met het trekken van conclusies op basis van de prevalentie van bepaalde beslissingen in het sample dat is gebruikt in het onderhavige onderzoek (vgl. bijlage 2).

Een tweede beperking is dat het onderhavige onderzoek zich niet leent voor uitspraken over statistisch 'significante verbanden' en 'voorspellende waarden' van bepaalde factoren in relatie tot voorlopige hechtenisbeslissingen in jeugdstrafzaken. Kwantitatieve regressieanalyses kunnen worden gebruikt om de samenhang te meten tussen bepaalde factoren en de *uitkomst* van een beslissing om aan de hand daarvan een 'model' te ontwikkelen waarmee deze beslissingen statistisch kunnen worden voorspeld.¹²¹ Het onderhavige onderzoek richt zich echter primair op het inzichtelijk maken en beschrijven van het *proces* dat aan deze beslissingen ten grondslag ligt; een exercitie waarvoor vooral kwalitatieve onderzoeksmethoden geschikt zijn.¹²² Niettemin volgt uit het explorerende karakter van het onderhavige onderzoek dat, naast een beschrijving van het besluitvormingsproces, ook factoren worden geïdentificeerd die van invloed kunnen zijn op de uitkomst van de rechterlijke beslissing over de voorlopige hechtenis van minderjarigen, doch zonder de ambitie om vast te stellen welke factoren significant samenhangen met de voorlopige hechtenisbeslissing. Dit valt buiten de reikwijdte van het onderhavige onderzoek.

120 Zie ook: Scheirs 2014, p. 19.

121 Deze methode is vooral dominant in de Amerikaanse penologische onderzoekstraditie. Zie: Scheirs 2014, p. 18. Zie ook het Amerikaanse onderzoek naar voorlopige hechtenisbeslissingen in paragraaf 5.4.3.

122 Scheirs 2014, p. 18-19.

In dit verband is relevant dat parallel aan de eindfase van dit onderzoek door de onderzoeker samen met co-onderzoekers, in opdracht van het WODC, een ander, volledig kwantitatief ingestoken onderzoek naar voorlopige hechtenisbeslissingen in jeugdstrafzaken is verricht, waarin wel is gezocht naar dergelijke significante verbanden tussen bepaalde factoren en de uitkomst van voorlopige hechtenisbeslissingen, evenals tussen voorlopige hechtenisbeslissingen en de uitkomst van de strafzaken (zie par. 5.4.1).¹²³ In het onderhavige onderzoek zal zo nu en dan naar resultaten van dat onderzoek worden verwezen.

6.8 ETHISCHE (EN JURIDISCHE) DILEMMA'S: TRANSPARANTIE VERSUS VERTROUWELIJKHEID

Alvorens bij de slotparagraaf van dit hoofdstuk aan te komen, verdient een ethisch (en juridisch) dilemma dat besloten ligt in het onderhavige onderzoek bijzondere aandacht, namelijk de spanning tussen transparantie en vertrouwelijkheid bij het presenteren van de onderzoeksbevindingen.¹²⁴ Deze spanning is tweeledig.

Allereerst komt deze spanning naar voren in het uitgangspunt dat wetenschappelijk onderzoek zo transparant mogelijk moet zijn, zodat de methodologische kwaliteit van het onderzoek controleerbaar is, terwijl de vertrouwelijkheid van de data de ethische en juridische¹²⁵ verplichting met zich brengt om geen informatie prijs te geven die te traceren is tot concrete zaken of personen.¹²⁶ Er is in de uitwerking van de empirische onderzoeksbevindingen in de volgende hoofdstukken dan ook gezocht naar een balans tussen transparantie en vertrouwelijkheid. Zo zijn de respondenten die hebben geparticipeerd in een interview geanonimiseerd,¹²⁷ maar hebben de respondenten wel een individuele 'code' gekregen (bijvoorbeeld: 'Raadkamerrechter A'), waardoor het in elk geval enigszins transparant is van welke respondent een bepaald citaat afkomstig is.¹²⁸ De geobserveerde voorgeleidingen en raadkamerzittingen zijn eveneens geanonimiseerd,¹²⁹ maar wel genummerd (lees: voorgeleiding 1 tot en met 70 en raadkamerzitting 1 tot en

123 Van den Brink e.a. 2017.

124 Zie over ethische dilemma's in kwalitatief empirisch onderzoek: Boeije 2010, p. 44-55; Vander Laenen & O'Gorman 2016, p. 555-586.

125 De onderzoeker heeft immers geheimhoudingsverklaringen ondertekend en is beëdigd als buitengriffier.

126 Vgl. Vander Laenen & O'Gorman 2016, p. 572-574.

127 Lees: zonder vermelding van naam, geslacht (steeds is de 'hij-vorm' gebruikt) en andere persoonlijke kenmerken en zonder concrete verwijzing naar de locatie waar de respondent werkzaam is.

128 Vgl. Vander Laenen & O'Gorman 2016, p. 572.

129 Lees: zonder vermelding van informatie die te herleiden is tot concrete personen of zaken. Dit betekent ook dat niet wordt verwezen naar de datum en plaats van de voorgeleiding of raadkamerzitting.

met 155), waarnaar in de beschrijving van de onderzoeksbevindingen wordt verwezen en waarmee inzichtelijk wordt gemaakt dat de bevindingen zijn gebaseerd op data uit concrete zaken.¹³⁰

Ten tweede komt de spanning tussen transparantie en vertrouwelijkheid tot uitdrukking in het doel van het onderzoek om de voorlopige hechtenispraktijk van minderjarigen – in het bijzonder het besluitvormingsproces van de rechter – inzichtelijk te maken, terwijl ‘het geheim van de raadkamer’ eraan in de weg staat dat bevindingen die voortvloeien uit de observaties van het besloten raadkameroverleg na afloop van de raadkamerzittingen ongelimiteerd worden gepresenteerd.¹³¹ Om deze geheimhouding te respecteren bevat dit boek geen citaten uit, noch tot individuele zaken traceerbare verwijzingen naar beraadslagingen van rechters tijdens het raadkameroverleg.¹³² Vanuit wetenschappelijk oogpunt valt dit eerste te betreuren, daar een letterlijke weergave van overwegingen en discussies in raadkamer bij uitstek inzicht geeft in de percepties van rechters over de voorlopige hechtenis van minderjarigen en in de wijze waarop zij met dit dwangmiddel omgaan. Niettemin ontslaat dit wetenschappelijke belang van transparantie de beëdigde onderzoeker niet van zijn ethische en juridische verplichting om zich te conformeren aan het geheim van de raadkamer.¹³³

6.9 TOT BESLUIT: ONTWIKKELINGEN IN DE RECHTSPRAKTIJK TIJDENS HET ONDERZOEK

Gedurende de uitvoering van het empirische onderzoek bij de rechtbanken hebben zich op beleids- en wetgevingsniveau verschillende ontwikkelingen voorgedaan in het Nederlandse jeugdstrafrecht die van invloed zijn op de voorlopige hechtenispraktijk van minderjarigen. Hierbij kan worden gedacht aan de invoering van de ZSM-werkwijze,¹³⁴ de implementatie van

130 De nummering loopt overigens door tot Voorgeleiding 73 en Raadkamerzitting 158, doordat in totaal drie voorgeleidingen en één raadkamerzitting weliswaar niet zijn geobserveerd, maar wel achteraf zijn bestudeerd aan de hand van de verslaglegging, het dossier en de beschikking. Deze zaken zijn – evenals twee raadkamerzittingen waarbij de onderzoeker op verzoek van de verdachte niet aanwezig is geweest – niet meegerekend bij de observaties in tabel 6.1, maar wel meegenomen in de nummering van de zaken.

131 Vgl. Van Duyne & Verwoerd 1985, p. 1.

132 Indien een overweging uit een raadkameroverleg in de analyse is betrokken, dan is dit geparafraseerd, zonder verwijzing naar een zaaknummer (lees: zonder verwijzing naar ‘Voorgeleiding 1-70’ of ‘Raadkamerzitting 1-155’) en zijn, indien nodig, de feiten van de zaak zodanig algemeen geformuleerd, dan wel gemanipuleerd dat deze niet meer herleidbaar zijn tot de betreffende zaak.

133 Zie art. 7, derde lid Wet op de Rechterlijke Organisatie (Wet RO).

134 ZSM staat voor ‘Zo Snel, Slim, Selectief, Simpel, Samen en Samenlevingsgericht Moge-lijk’ veelvoorkomende criminaliteit aanpakken. Zie over de ZSM-werkwijze in jeugdzaken: Mijnaerends 2014.

het Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtsketen (LIJ),¹³⁵ de decentralisatie van de jeugdzorg en de inwerkingtreding van de Jeugdwet¹³⁶ en de introductie en uitvoering van het Masterplan DJI en de daarmee gepaard gaande sluiting c.q. samenvoeging van diverse justitiële jeugdinstellingen.¹³⁷ De mate waarin deze ontwikkelingen in het onderhavige onderzoek aan de orde komen, hangt voor een belangrijk deel af van het moment waarop de observaties zijn verricht en de interviews zijn afgenomen met de respondenten die in de praktijk met deze ontwikkelingen te maken hebben. Zo was ZSM ten tijde van de interviews met de officieren van justitie in alle betrokken arrondissementsparketten geïmplementeerd.¹³⁸ Hetzelfde geldt voor het LIJ ten tijde van de interviews met de medewerkers van de Raad voor de Kinderbescherming en jeugdreclassering.¹³⁹ De decentralisatie van de jeugdzorg en de Jeugdwet waren ten tijde van de interviews met jeugdreclasserders weliswaar al wel ingevoerd, maar zodanig pril dat sommige respondenten aangaven dat zij de gevolgen nog niet helemaal konden overzien.¹⁴⁰ Het Masterplan DJI was ten tijde van de interviews met de medewerkers van justitiële jeugdinstellingen bekend, maar de hieruit voortvloeiende sluiting van verschillende instellingen heeft pas na de interviews plaatsgevonden.¹⁴¹

Vanuit dit perspectief moet de in de volgende hoofdstukken weergegeven schets van de voorlopige hechtenispraktijk van minderjarigen worden gelezen als een verzameling van 'momentweergaven' van een constant in ontwikkeling zijnde praktijk. Tegelijkertijd gaan veranderingen in de praktijk doorgaans niet over één nacht ijs. Zeker als het gaat om principes, opvattingen en percepties van professionals op basis waarvan zij in de praktijk invulling geven aan hun rol, kan worden verwacht dat deze in beginsel niet bij elke beleidswijziging fundamenteel zullen veranderen. Tegen deze achtergrond moeten de volgende hoofdstukken worden gelezen als een dwarsdoorsnede van de voorlopige hechtenispraktijk van minderjarigen, zoals deze in de vijf onderzochte arrondissementen in de betreffende onderzoeksperiode bestond.

135 Zie hierover: Van der Put e.a. 2011; Walberg & Reitsma 2015.

136 Zie hierover: Bruning, Liefwaard & Vlaardingerbroek 2016, p. 739-820.

137 Zie: *Kamerstukken II* 2013-2014, 24 587, nr. 580.

138 Zie paragraaf 8.2.

139 Zie paragrafen 8.4 en 8.5.

140 Zie paragraaf 8.5.

141 Zie paragraaf 8.6. In 2015 en 2016 zijn twee van de vijf in het onderhavige onderzoek betrokken justitiële jeugdinstellingen gesloten. Voorts is in 2015 het beleidstraject Verkenning Invulling Vrijheidsbeneming Justitiële Jeugd geïntroduceerd, waarin een mogelijk nieuwe koers voor de vrijheidsbeneming van minderjarigen wordt uitgezet. Ten tijde van het onderhavige onderzoek had dit traject nog geen directe implicaties voor voorlopige hechtenispraktijk, waardoor dit buiten de reikwijdte van dit onderzoek valt. Zie naschrift.

